

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og
Arkiv
Årsskrift 2000

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

Årsskrift 2000

ABA 2001

Indhold

ABA i år 2000. Ved Henning Grelle / 3
Søfolkenes Hus. Af Lizette Albæk Nielsen / 9
En kommunist (Poul Thomsen). Af Xander Truelsen / 17
Grafia-arkivet. Ved Xander Truelsen / 22
Arbejderbevægelsens kvindelige fundament. Af Anette Eklund Hansen og Karin Sandvad / 23
Globus-kredsens diskussion af planøkonomi. Af Steen Andersen / 29
ABA's arkivbase er taget i brug. Af Anette Eklund Hansen / 39
Jubilæumsskrifter 1999-2000. Ved Gitte Lunde Johansen / 42
Afleveringer til ABA i 2000. Ved Dorte Ellesøe Hansen, Anette Eklund Hansen og Karen Kræmer / 43
Medarbejdernes aktiviteter / 48
Bestyrelse og medarbejdere / 51
ABA-kuriosa. Ved Dorte Ellesøe Hansen & Xander Truelsen / 52

Copyright© ABA 2001
Nørrebrogade 66 D, 2200 København N
Tlf: 35361522, Fax: 35363222.
e-mail: aba @ aba.dk
Hjemmeside: www.aba.dk
Oplag: 4.000
Sats og produktion: Erik Justesen
ISSN 0900-2723

Redaktion: Gerd Callesen, Lizette Albæk Nielsen,
Xander Truelsen Billedredaktion: Xander Truelsen

Omslagets forside: Sømændenes og Søfyrbødernes Forbund,
Esbjerg afdeling. Fanen er sikkert yngre end Fællesfanen fra
1922.

Omslagets bagside: Se side 52

ABA i år 2000

ABA kom igennem det første år i det ny årtusinde på samme høje niveau som var kendetegnende for årene 1998 og 1999. Lidt over to tusinde forskere, studerende og andre der havde brug for at benytte samlingerne, mødte frem, og et større antal grupper fra universiteter og foreninger aflagde besøg og fik rundvisning. De samlede udlån har været tilfredsstillende i alle samlinger.

Mængden af nyerhvervelser til samlingerne, hvilket ikke mindst skyldes fortsatte fusioner i dansk fagbevægelse, har været overvældende. Det har nødvendiggjort nye omfattende investeringer i hyldeanlæg og betydelige omrokeringer i eksisterende samlinger. Ikke mindst har det betydet et fortsat højt pres på medarbejderne for at følge med i ordning og registrering.

Det er imidlertid positivt at ABA indtager denne rolle som bevaringsinstitution for den danske arbejderbevægelses kulturarv. Forandringerne i dansk arbejderbevægelses strukturelle forhold vil fortsætte fremover samtidig med at den almindelige interesse hos personer og organisationer for at bevare historisk materiale er stigende. Det er godt for dansk forskning og for dansk arbejderbevægelse der politisk, fagligt og socialt får bibeholdt en kontinuitet der vedholdende sikrer muligheden for spændende historiske studier med formål at påvirke det kommende.

Muligheden for indsigt og brug af samlingerne ad elektronisk vej gennem www.aba.dk er blevet forbedrede og øget. Biblioteksbasen fungerer tilfredsstillende, og arkivbasen er og vil blive væsentligt forbedret inden for de kommende år. De elektroniske udfordringer og muligheder for at 'bladre' i ABA's righoldige samlinger via sin hjemme-pc er vidt åbne. Ressourcerne sætter imidlertid nogle helt naturlige begrænsninger. At gøre f.eks. en halv million fotos og 8.000 plakater tilgængelige på nettet er urealistisk.

Det samme gælder fuldttekstning af dokumenter, pjecer og bøger i et milliontal. Målet er i stedet at forbedre redskaberne og udvide mulighederne for at give inspiration til at benytte samlingerne. Det kan også ske ved at gøre et udvalg af samlingerne elektronisk tilgængeligt. Der vil blive tale om langsomme skridt, men i den rigtige retning.

ABA's økonomi

ABA's økonomi bevægede sig ikke i den retning man kunne ønske. De midler der var til rådighed for årets virksomhed, var mindre end i 1999. Det medførte en række besparelser som i første omgang skulle tage toppen af de generelle omkostningsstigninger. ABA's øko-

nomiske problemer var imidlertid mere alvorlige set i et flerårigt fremadrettet perspektiv. Med udsigt til svagt faldende tilskud kunne virksomheden meget hurtigt få problemer med at opretholde det eksisterende aktivitetsniveau. ABA's bestyrelse behandlede det altid værende, men nu akutte økonomiske problem i foråret. Konstateringen af faldende tilskud udløste beslutninger om: et behov for undersøgelser af ABA's økonomi i forhold til andre sammenlignelige institutioner på området - forhandlinger med Kulturministeriet om større tilskud - samt mere præcise rammer for ABA's muligheder for at tjene penge til aktiviteterne.

I Kulturministeriet var der forståelse for ABA's situation, men der stilledes krav om en undersøgelse af ABA's biblioteksvirksomhed ved Biblioteksstyrelsen.

På et møde i november behandlede bestyrelsen resultaterne. ABA's statstilskud var på ingen måde imponerende i forhold til andre sammenlignelige institutioner. Reelle sammenligninger var dog vanskelige, da det overvejende flertal til forskel fra ABA er statsinstitutioner. Kun få, f.eks. Kvinno, har bibliotek, arkiv og audiovisuelle samlinger som ABA.

Biblioteksstyrelsens indstilling til Kulturministeriet om ABA's bibliotek rummede en bred anerkendelse af dets betydning i det samlede biblioteksvæsen og for forskningen. Det blev samtidig understreget at biblioteket i højere grad skulle koncentrere sig om det specielle og originale frem for det brede. Der blev således anbefalet en mere klart defineret anskaffelsespolitik og stillet forslag til ny målsætning for biblioteket.

Bestyrelsen tog indstillingen til efterretning med en understregning af behovet for en tilpasning i overensstemmelse med Biblioteksstyrelsens anbefalinger og

konklusioner.

Et såkaldt 'betalingscirkulære' blev vedtaget. Holdpunkterne heri er gengivet nedenfor.

Bestyrelsesmødet forløb i en positiv atmosfære - ikke mindst fordi ABA få dage før havde fået meddelelsen om en forøgelse af tilskuddet på Finansloven. Denne glædelige nyhed er et vigtigt plaster på såret. Det varmer, men patienten er ikke helbredt. ABA kommer til at løse opgaverne med færre ressourcer og med kraftigere prioriteringer fremover.

Samlingerne

Det er en naturlig del af ABA's virksomhed at samlingerne forøges år efter år. I de senere år har afleveringerne været ekstraordinært store, og det blev også tilfældet i år 2000. I slutningen af 1999 ophørte de grafiske fag som selvstændigt forbund og fusionerede med henholdsvis HK og SiD. Tilvæksten til ABA i form af arkivalier, fotos, film og bøger var omfattende, men den betyder at ABA har fået en unik samling fra dette brancheområde i tidsrummet fra 1850'erne til i dag.

I år 2000 gik såvel Dansk Postforbund som Bryggeriarbejderforbundet ind i SiD. Det betød igen store afleveringer til ABA da begge arkiver omfatter de sidste hundrede år.

Af andre større organisationer kan nævnes Statstjenestemændenes Centralorganisation II som har afleveret materiale fra 1910 til 1989.

Også forsikringsbranchen fandt vej til ABA. Forsikringsselskabet ALKA og dets forløber 'Arbejdernes Livsforsikringsselskab', afleverede sit arkiv. Det samme gjorde en lang række andre organisationer hvis afleveringer kan studeres andetsteds i årsskriftet.

Arbejdernes Livsforsikring 's forretningsudvalg 1928. Fra venstre J.J. Møller, Valdemar Olsen, M. Hørdum og Frederik Andersen.

De stadig større afleveringer lægger hårdt beslag på ABA's opbevaringsplads. Vi forsøger at investere os ud af problemerne ved at opstille nye pladsbesparende anlæg til erstatning for almindelige reoler. Der er fortsat muligheder herfor i en årrække, men omkostningerne er betydelige og arbejdskrævende ikke mindst fordi vi konstant må flytte eksisterende samlinger for at give plads til alternative anlæg.

For at skaffe midler til ordning og opbevaring af arkivalier har bestyrelsen vedtaget en række principper for fremtiden. Det er fortsat et grundprincip at ABA modtager historisk bevaringsværdig! materiale uden beregning. Der kan være tale om små afleveringer eller eksempler hvor arkivstifteren ikke eksisterer mere.

ABA skal derimod, hvor det er muligt og hvor der er tale om omfattende afleveringer, forsøge at opnå tilskud til dækning af forskellige omkostninger. Det kan være

tilskud til arkivkasser, reolanlæg eller dækning af løn-omkostninger ved registrering.

Ekstraordinære midler til behandling af arkivalier vil være en nødvendig forudsætning for at ABA fortsat kan løse opgaverne.

Arbejdet med at tilgængeliggøre samlingerne til brug for studier og forskning er en vigtig opgave. Vi er nået langt med det grafiske område som forventes færdigt i 2001. I 2000 er Sømændenes Forbund blevet færdigregistreret sammen med en række andre faglige organisationer. Arbejderbevægelsens Informations Central (AIC) og dens forløber, HIPA, er blevet nyregistreret. Det er nu igen tilgængeligt for udlån efter ansøgning.

LO's omfattende arkiv, der konstant er under bearbejdning, er fra år 2000 blevet genstand for et samlet projekt. Arkivet, der omfatter hundrede års faglig virksomhed, er gennem tiden blevet registreret efter mange forskellige metoder. Målet for projektet er en nyregistrering, der gør arkivet tilgængeligt elektronisk med moderne søgefaciliteter.

Projektet falder helt i tråd med det samlede arkivs fortsatte arbejde med elektronisk arkivering efter internationale standarder. ABA's arkivprogram er taget i brug. Endnu mangler et søgeordssystem, og der vil snarest blive taget en række moduler i brug hvor man på en og samme tid kan behandle ansøgninger, udlån, accession og bestilling.

Brugen af arkivprogrammet vil kræve en betydelig uddannelsesindsats af medarbejderne, men hensigten er naturligvis at gøre det lettere for brugerne. Der vil imidlertid gå nogen tid endnu før samtlige arkiver vil være indholdsmæssigt elektronisk tilgængelige. Der bliver i

første omgang tale om nyregistrerede arkivalier.

Det danske biblioteksvæsen er elektronisk langt fremme. I efteråret åbnede bibliotek.dk der giver mulighed for at søge litteratur i folke- og forskningsbibliotekerne. ABA har i en lang årrække leveret biblioteksposter til Danbib. Der har været mange problemer undervejs, men ca. 40 % af ABA's litteratur og ca. 35 % af tidsskrifterne kan nu søges i bibliotek.dk. Det er også muligt at søge ABA's litteratur på vores egen hjemmeside, www.aba.dk.

Fra ABA's bibliotekssystem findes der nu adgang til tre større bibliografier: LO's udgivelser siden 1898, Danske Fagblade samt Danske oversættelser af Karl Marx' og Friedrich Engels' værker.

ABA deltager sammen med seks større udenlandske biblioteker i en samlet base over vigtige arbejderhistoriske tidsskrifter. Her kan ca. 70 tidsskrifter inklusiv indholdsfortegnelse studeres, og basen 'Serials Service' kan findes via ABA's link til IALHI.

Biblioteket har fra september indført en gebyrordning ved for sent afleverede udlån.

Tilvæksten til ABA's billedarkiv har kvantitativt været fagbladet 'Grafia's store billedarkiv på ca. 50.000 fotos og dias.

I billedarkivet er anskaffet udstyr til digitalisering og elektronisk registrering af fotos. Der er gennemført en række eksperimenter, men en egentlig igangsætning er ikke sket. Mulighederne er vidt åbne for både ABA og brugere, men det er nødvendigt at nedtone forventningerne. Ressourcerne er små, og samlingen på ca. 1/2 million fotos og dias sætter en naturlig grænse. Der er

Fra den socialdemokratiske agitationsfilm »Frihed forpligter«, 1952. (ABA)

dog ingen tvivl om at elektronisk bevaring, fremfinding og udlån er fremtiden.

På filmområdet er der opnået store fremskridt. I samarbejde med Net-Produktion og med ekstern ekspertise er det lykkedes at få gennemset og indholdsregistreret 300 filmtitler. Målet er at få overspillet de gamle filmruller til video. Dette arbejde sker i samarbejde med Danmarks Radios filmlaboratorium, men de store omkostninger der er forbundet hermed, begrænser takten på

overspilningerne.

Med Net-Produktion er der aftalt en arbejdsdeling. Filmene vil kunne ses i ABA, men overspilning eller køb af klip varetages af Net-Produktion.

Forskning og formidling

Et samarbejde mellem KB og ABA resulterede i åbningen af to udstillinger i november i anledning af Bro-by-Johansens hundredårsdag. KB tog sig af udstillingen

'Digteren og kunstpædagogen', mens ABA viste 'Den politiske Broby'. Begge institutioner havde arrangementer i tilknytning til udstillingen. ABA afholdt et forsker-symposium, mens KB havde en række offentlige foredrag.

I forbindelse med hundredårsdagen udsendtes et bogværk, 'Broby - en central outsider'. Det skete med økonomisk støtte fra bl.a. LO. ABA har været glad for samarbejdet med KB.

Forskningsbibliotekar Gerd Callesen har afsluttet en bibliografi over knap 40 socialdemokratiske Internationaler. Endnu mangler en slutredigering, og målet er en udgivelse i forbindelse med Socialistisk Internationales 50-års jubilæum i juli 2001.

I serien 'Den permanente udfordring' er udkommet to bøger, nemlig Christian Kelm-Hansen: 'Det koster at være solidarisk. Socialdemokratisk u-landspolitik 1945-2000' og Lasse Budtz: 'Den dyrebare sikkerhed. Hvad bringer fremtidens sikkerhedspolitik?'. Henning Grelle har medvirket i redaktionen, og endnu en udgivelse forventes i 2001.

Anette Eklund Hansen har i Arbejderhistorie nr. 4 sammen med Klaus Petersen leveret en større artikel: 'Mellem arbejde og familie. Arbejderbevægelsens familiepolitik 1945-80'.

En samlet liste over medarbejdernes aktiviteter findes bagerst i årsskriftet.

ABA vil gerne takke alle der økonomisk og på anden måde har støttet virksomheden.

Statistik

Udlån af bøger, tidsskrifter, plakater, faner m.v.: 17.392, heraf fornyelse af bøger m.v.: 8.912 og udlån til andre biblioteker: 801.

Ekspederede arkivenheder til læsesal: 6.403, heraf til andre bibliotekers læsesale: 974.

Ekspederede billeder til læsesal: 4.254. Ekspederede billeder til affotografering: 1.061. Ekspederede fotokopierede billeder: 715.

Billedarkivet havde 169 besøgende og 728 telefoniske henvendelser.

Henning Grelle

Søfolkenes Hus

Af Lizette Albæk Nielsen

Under overskriften: »Esbjergs første Fagforeningshus: 'Søfolkenes Hus'. Et smukt Eksempel paa Sammenhold og Samarbejde - og et smukt Eksempel til Efterfølgelse« bragte Vestjyllands Socialdemokrat en stort opsat artikel illustreret med fotografier af bygningen og interiøret i forbindelse med indvielsesfesten den 28. september 1930. Journalisten fortsatte begejstret, at »med en herlig Udsigt over Havnen og Havet knejser Esbjergs første Fagforeningshus - 'Søfolkenes Hus' - smukt paa Toppen af en af de gamle Esbjerg-Brinker«.

Byggeriet blev påbegyndt som resultatet af en beslutning på Søfyrbødernes Forbunds 4. ordinære kongres i august 1929 i København. Hovedbestyrelsens udtalelse blev enstemmigt vedtaget af de delegerede: »Idet Hovedbestyrelsen erkender de ugunstige Boligforhold, hvorunder Forbundet og Anvisningskontorerne virker, foreslaar den Kongressen, at Byggefondens Midler nu benyttes til sit Formaal, og at der af Hovedbestyrelsen nedsættes et Udvalg paa 3 Mand til at beskæftige sig med Køb af en Ejendom i København. Endvidere foreslaas det at yde et Beløb ikke over 8000 Kr. til Realisering af den forelagte Plan om Rejsning af en Bygning i Esbjerg«.

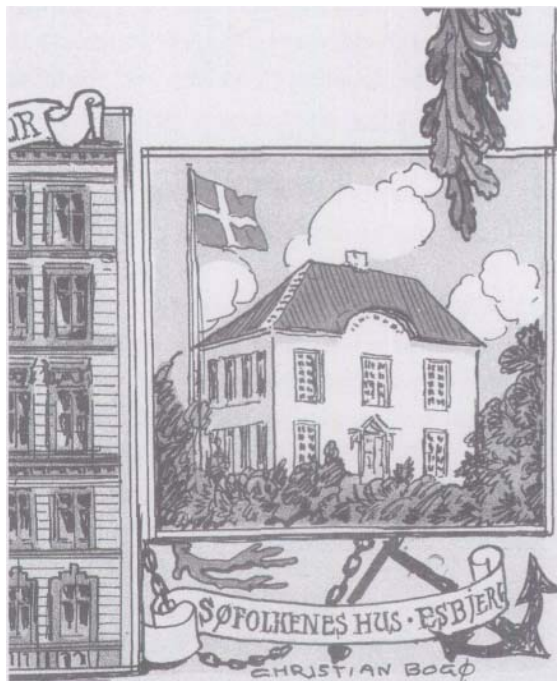
På søfyrbødernes forretningsudvalgsmøde den 14. november samme år blev der nedsat et byggeudvalg

med forbundsformand Erik Jacobsen som formand, mens de øvrige var hovedbestyrelsesmedlemmerne Richard Jensen, A. Gøttsche og kasserer Søren Nielsen. Repræsentanten for Esbjergafdelingen, byrådsmedlem S. P. Thomsen, skulle stå for det daglige tilsyn og have tjenestebolig i ejendommen. Den tætte og åbenhjertige brevveksling i planlægnings- og byggefasen mellem Jacobsen fra forbundskontoret i København og den lokale repræsentant Thomsen giver en god indsigt i de overordnede planer med huset og deres detaljerede overvejelser omkring materialevalg. Som læser får man indtryk af to grundige og flittige ildsjæle.

Forbundsbladet 'Faklen' bragte i sit oktobernummer i 1930 E. Jacobsens artikel, hvor han fortalte om husets idégrundlag og nøje beskrev indretningen. I november blev den samme tekst trykt i nummer 11 af sømændenes fagblad 'Ny Tid' med den eneste forskel, at artiklen nu var illustreret med fotos af husfacaden, opholdsrummet og læsestuen: »Det der længe har været et Fantasifoster, er blevet til Virkelighed, idet Sømændenes og Søfyrbødernes Forbund i Fællesskab har rejst deres egen Bygning i Esbjerg. Igennem flere Aar har Tanken været den at skabe en værdig Foreningsbygning for Forbundets Funktioner i København og supplere dens Indretning

med nødvendige Lokalteter for Medlemmerne, saaledes at der blev Adgang til gode, sunde og hyggelige Opholdslokaler, hvor den ledige Sømand og Søfyrbøder kunde tilbringe Tiden, naar han var i Land«. Desuden var det meningen at indrette boliger for ældre søfolk samme sted. Da dette projekt var af en størrelse, der sta-

Søfolkenes Hus er i dag nedrevet. På grunden, som lå tom i en årrække, er for nylig opført et lejlighedskompleks. Billedudsnittet er fra et hædersdiplom udstedt af Sømændenes Forbund i 1942 til bestyrelsesmedlem Milton Johansen for hans uafbrudte medlemskab af forbundet i 25 år.

dig krævede mere tid og penge for at blive realiseret, blev fagforeningshuset i Vestjylland først opført.¹

Byggeprojektet blev søsat i en fase, hvor begge organisationer atter diskuterede en eventuel sammenlægning af deres forbund, som på mange områder havde ens vilkår og de samme arbejdsgivere (som tidligere endte forslaget med at blive vedtaget af søfyrbøderne, mens sømændene forkastede det med stor majoritet).

Søfolkenes Hus kom til at ligge i Strandgade (fra sommeren 1951 ændret til Høj gade) på en grund, der blev lejet af Havnerådet på gunstige vilkår. Da først lejemålet var aftalt, gik det hurtigt med at få bygningen rejst. Fra byggeriet blev vedtaget på kongressen, og til det stod færdigt, gik der kun et års tid.

E. Jacobsen giver den 3. februar 1930 tydeligt udtryk for sin utålmodighed med at komme i gang med selve opførelsen: »Ved nærværende tillader jeg mig at meddele, at vi nu har talt med Sømændenes Boligudvalg om Sagen i Esbjerg, og da de indtil Mødet ikke havde beskæftiget sig dermed, har de paa et Møde i Aftes talt om Sagen med det Resultat, at de vil behandle Spørgsmaalet paa deres Generalforsamling i Maj. Da vi formener, at Huset skal staa færdigt i Maj, eller i hvert Fald saa hurtigt det kan lade sig gøre, er der nu ikke andet for os at gøre end med Kraft at tage fat paa Løsningen, for ellers bliver ogsaa det Spørgsmaal snakket ihjel, og det vil vi ikke«. Brevet sluttede med et tilsagn om at komme til byen for at mødes med den esbjergensiske arkitekt P. M. Larsen og Thomsen for i fællesskab at træffe de endelige aftaler, »men husk, at vi nu tager fat, og ikke længere kan lade os opholde af Formaliteter«. Dagen efter skrev han igen og takkede Thomsen for hans indsats og resultater i sagsforløbet. Begge var enige om, hvor vigtigt det var at komme videre, »men som

Udgivet af Sømændenes Forbund i Danmark.

du selv skriver, vi maa tale med Sømændene først, og dette vil ske paa Mandag, men hvad Resultatet bliver kan jeg ingen Mening have om, men det er ogsaa lige-meget, for saa maa vi selv klare Ærterne».

Allerede den 23. april kunne arbejdet imidlertid ud-bydes i licitation. Essensen var, at der skulle bruges solide og billige materialer, da det skulle være et gedigent og ikke et luksuriøst byggeri. To uger efter den 6. maj meddelte Jacobsen, at sømændene på deres generalforsamling var venligt stemte for at give en bevilling til byggeriet på 8.000 kr., »men ifølge Deres Love kan Generalforsamlingen kun disponere over Kr. 5000, og de skal derfor have Spørgsmaalet afgjort ved en Landsafstemning».

Den samlede udgift på Søfolkenes Hus blev ifølge tinglysningsskemaerne på ca. 32.000 kr., der blev finansieret ved, at hvert forbund som aftalt betalte 8.000, og forbundsformændene underskrev et lånebevis på det resterende beløb. Alle udgifter til selve huset, som afdrag på lån og reparationer, skulle deles ligeligt, mens de andre driftsomkostninger, som rengøring, lys og varme, blev opdelt i fem dele, hvoraf sømændene skulle betale de tre og søfyrbøderne de to. Hvis der opstod uoverensstemmelse omkring denne fælles overenskomst, skulle sagen afgøres ved en voldgift.

Huset var en toetages mindre rødstensbygning i harmoniske proportioner og uden overflødig pynt. Indgangene

fra både hav- og landsiden var ens og foregik via granittrapper. I kælderplan var der indrettet et fælles baderum, og på 1. sal fandtes lejligheden for den tilsynsførende og hans familie. I stueetagen var en opholdsstue til hyresøgende medlemmer, bestyrerens kontor og et læseværelse med et lille bibliotek. Særligt læsestuen havde formandens opmærksomhed i planlægningsfasen, hvor han flere gange udtrykkeligt giver besked om, at der skulle gøres ekstra ud af dette (til Thomsen den 9. september): »Jeg holder paa, at der skal være lidt Forskel paa hvert Værelse, men frem for alt skal Læseværelset gøres hyggeligt, og saa maa vi betale, hvad det koster«. Bogreolen blev fyldt med et udvalg på omkring halvandet hundrede bind med dansk og udenlandsk klassisk litteratur, opslagsværker og bøger af populærforfattere: »Heri er anbragt et Bibliotek af god Litteratur, skrevet af de forskellige anerkendte Forfattere, og der er specielt lagt Vægt paa en Sammensætning af Bøgerne, der sikkert falder i Smag med Medlemmernes Krav paa Lektüre. Midlerne til Anskaffelsen heraf er skænket af Dansk Dampskibsrederiforening, som vi herved bringer vor hjerteligste Tak for Bidraget, der uden Tvivl vil medvirke til Højnelse af Søfolkenes sociale Stade og hjælpe til at forflygtige de ledige Stunder imellem Sejladsen paa en god Maade« (Faklen nr. 10, 1930). Inventarlisten over biblioteket viser, at det drejede sig om forfattere som H. C. Andersen, Martin Andersen Nexø, St. St. Blicher, Ludvig Holberg, Johannes V. Jensen, og blandt de udenlandske var Dickens, Kipling og Tolstoj repræsenteret. Der var dog også mulighed for at låne bøger i den lettere genre, som Carit Et-lars 'Gøngehøvdingen', Knud Rasmussens historier fra hans grønlandske slæderejser og Marryats skibsfortællinger.

Den hektiske fase lige før åbningen tog på kræfterne hos de hovedansvarlige. Jacobsen indledte brevet den 1. september med et hjertesuk: »Gode Ven. Det Hus, det Hus, det giver mig nok at tænke paa, og bare det saa var saaledes, at man hver Dag kunde tales ved om det nu paa Slutningen, for det er ikke godt at være det paa Afstand«. De er ved at drukne i arbejdet med at få de sidste detaljer på plads. Intet er åbenbart for småt til at blive medtaget. Det kan virke en smule pedantisk, når Jacobsen i lange huskelister opremser sine anvisninger til Thomsen om alt lige fra spejlenes udseende og placering; sæbeholder og glashylde til badeværelset; knager, stumtjenere og dørskilte; maling af flagstang og hegn; træer, der skal fældes for ikke at tage synet; køb og opsætning af vægur og radioantenne; spørgsmålet om monogram på glas, askebægre og spytbakker; navn på dørmåtter (så ingen løb med dem) og til mønstret på linoleumsgulvet i kontoret. Thomsen fortalte den 12. september, hvordan arbejdet skred planmæssigt frem, og benyttede lejligheden til at rose formanden: »Jeg maa komplimentere dig for din Huskeseddel, den er fuldkommen lige til den mindste Enkelthed, og det er ikke fri for, at Jeg er en smule nervøs for, at det hele skal klappe, som det skal«.

Indvielsesdatoen nærmede sig hastigt, og Jacobsen nåede fire dage efter at minde om enkelte gøremål kort før sin deltagelse i International Transportworkers' Federation's kongres i London: »Nu skal du snart blive fri for mine Kvaler, for nu rejser jeg, og saa maa Huset klare sig med det, vi allerede nu har lavet, for ellers bliver det et Palæ tilsidst«.

Billedteksten til fotografiet, der blev bragt i Land og Folk i december 1945 oplyser, at det viser, »hvordan Søfolkene om Bord i det Forenedes 'Taarnholm' maa tilbringe deres Jul; praktisk talt siddende oven paa hinanden« (ABA).

Indvielsesfesten

Den officielle indvielse skete søndag formiddag den 28. september ved en sammenkomst i huset med forskellige honoratiores, bl.a. forbundsformændene for begge forbund, byggeudvalget, Esbjergs borgmester Mortensen, arkitekt Larsen, folketingsmedlem Julius Bomholt, alle håndværksmestrene, som havde deltaget i byggeriet, og pressen. I talerækken deltog Bomholt, »der udtrykte sin Glæde over de nye Maal, Fagforeningen her havde sat sig, og selv om han ikke vilde Fred eller Samarbejde for enhver Pris, var det dog et glædeligt Tidens Tegn, naar Søfolkene til Rejsningen af deres eget Hus havde mødt saa megen Velvilje og Bistand fra andre Kredse« (Faklen nr. 10, 1930).

Indvielsesfesten om aftenen for 150 indbudte søfolk blev holdt på 'Hotel Spangsberg', hvor de blev budt på kaffebord, fællessang og taler af deres forbundsformænd, en repræsentant for Dansk Arbejdsmands Forbund, samt af Richard Jensen og matros Ejner Nielsen, hvor et gennemgående tema var en hyldest til samarbejdet og fællesskabet. Aftenen sluttede med underholdning og dans. Undervejs blev der sunget en omdelt lejlighedssang skrevet under pseudonym. I 13 vers hyldes initiativet og sammenholdet, samtidig tages de ansvarlige omkring byggeriet enkeltvis under 'kærlig behandling'. En smagsprøve på det første vers lyder:

Mens Nordhavet bruste mod Jyllands Kyst, vi
rejste vor Bygning paa Banken,

vi Søfolk, vi handler med Mod i Bryst og
la'r det ej blive ved Tanken! Vi har bevist,
at Enighed gør stærk, og stolt vi viser frem
vort Bygningsværk!

Under krigen

Søfolkenes Hus blev fra begyndelsen en succes og kom til at fungere efter hensigten. Dets centrale og strategiske placering på havneområdet med udsyn over sejlrenden mellem Esbjerg og Fanø, og dermed indsejlingen til havnen, betød dog, at den tyske besættelsesmagt beslaglagde bygningen under krigen.

I sømændenes 50-års jubilæumsskrift i 1947 kommenteres beslaglæggelsen og husets tilstand: »Huset har siden vist sig at svare til vores Forventninger, en Opfattelse, som sikkert Tyskerne har delt med os, idet de konfiskerede Ejendommen i 1944 under Besættelsen, og da vi fik den tilbage efter Kapitulationen, maatte vi foretage en gennemgribende Reparation, men Huset er nu igen i Orden« (s. 118).

Bruddet

En generation senere kappede sømændene forbindelsen til fællesprojektet, da de fra den 1. januar 1976 overdrog deres halvpart til Dansk Maskinbesætningsforbund og dermed søfyrbøderne.

Afviklingen skal ses som en udløber af voldsom intern uro i Sømændenes Forbund i 70'erne, hvor forbundet befandt sig i en krisesituation med massiv arbejdsløshed hos medlemmerne og midt i nye, vanskelige overenskomstforhandlinger. Hele denne komplekse situation affødte konflikter med andre dele af fagbevæ-

gelsen, herunder søfyrbøderne og LO, samt medierne.

Jeg kan ikke gå ind i en dybere diskussion af emnet, men vil bringe nogle medlemsudtalelser fra sømændenes ordinære generalforsamling i november 1974, som giver indblik i de interne konfliktpunkter og de markant divergerende opfattelser af ledelsen og forskellige hændelsesforløb. Indlæggene er generelt holdt i et 'farverigt' og injurierende sprog i et væv af beskyldninger.

Elementerne, som indgik i debatten, var blandt andet regnskabsrod i forbundet og arbejdsløshedskassen; renoveringsudgifter til forbundsformandens kontor; købet og ombygningen af godset Nebbegård i Nordsjælland til kursusejendommen 'Tidens Højskole' for medlemmerne; ledelsens fratagelse af enkeltpersoners valgte tillidsposter og afslag om at indkalde til ekstraordinær generalforsamling; ledelsens hemmelige aftaler med redere eller ej; pressekampagnen mod forbundet; partipolitiske modsætningsforhold og gensidige personlige angreb; forholdet til Landsorganisationen og søfyrbøderne osv.

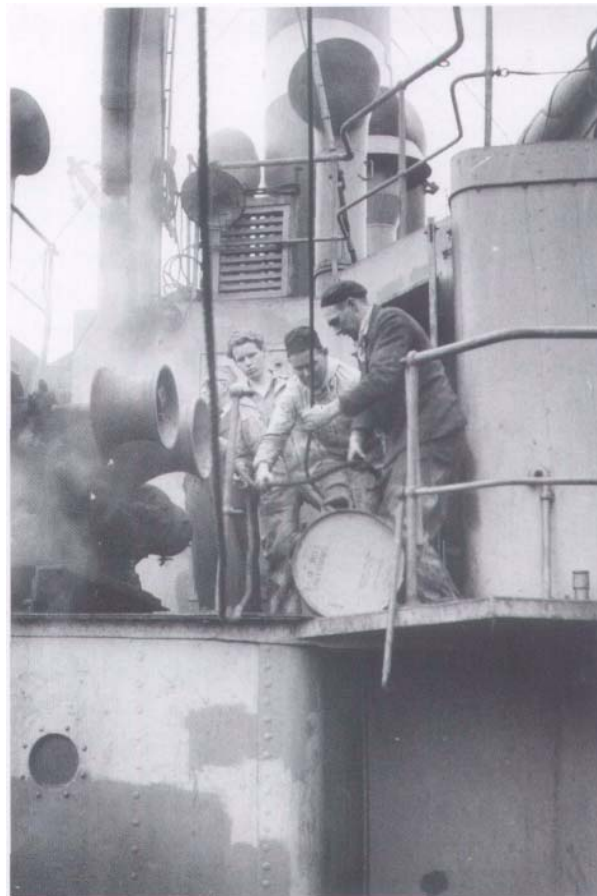
Niveauet og tonen fremgår af dette lille udpluk, som er meget repræsentativt. Den lokale afdeling i Nakskov klagede over, »at vi mangler en generalforsamlings-beslutning om istandsættelse af formands-kontoret. Her har man uden dette samtykke brugt meget store beløb til tykke gulvtæpper, pal i sander-vægge osv., for at vores ledelse kunne slå rederkapitalen i luksus. Mens kammeraterne nede i anvisningen må nøjes med et billede af Lenin og ellers må opholde sig i et lokale, der mere ligner en tredierangs ventesal fra zar-tidens Rusland«.

Andre medlemmer, der var samlet på et kursusophold på Tidens Højskole sendte en hilsen til generalfor-

samlingen, hvor de tog skarpt afstand fra den borgerlige og socialdemokratiske pressehetz i de sidste måneder, »en hetz hvor hovedbestyrelsesmedlemmer og en tidligere, nu afsat kassererassistent har boltret sig i sølet«. Navngivne medlemmer blev anklaget for forbunds-skadelig virksomhed gennem deres opførsel og udtalelser. De opfordres til »at bruge deres sidste rest af anstændighed til at forlade forbundet, så vi igen kan få ren luft... Ligesom vi finder det uacceptabelt, at en avis som Aktuelt, der hvert år modtager milliontilskud fra dansk fagbevægelse, opfører sig så svinsk og arbejderfjendtligt, som tilfældet har været over for Sømændenes Forbund«. Brevet sluttede med at bakke op om den 'siddende formand og den progressive del' af bestyrelsen.

Hvis man kort skal springe alle mellemregningerne over, så var status hen på efteråret, at situationen var tilspidset i en sådan grad, at alt videre samarbejde mellem sømændene og søfyrbøderne var umuliggjort og førte til en afbrydelse af deres gensidigheds- og samarbejdsaftaler.

Som en logisk konsekvens vedtog bestyrelsen for sømændene på et møde den 9. november lige inden generalforsamlingen, at man hurtigst muligt skulle »afvikle al mellemværende de to organisationer imellem således, at vi for fremtiden kun betjener vore egne medlemmer i afdelingerne -. Da vi imidlertid ejer ejendommen i Esbjerg i fællesskab, bør dette spørgsmål også løses ved de kommende forhandlinger med søfyrbøderne«. Forretningsudvalget besluttede derpå enstemmigt den 4. april året efter, »at vi foreslår bestyrelsen, at vi tilbyder Søfyrbødernes Forbund at købe deres halvdel af huset i Esbjerg«. Dermed blev Søfolkenes Hus, der var en manifestation af viljen til samarbejde mellem

Søfolk i arbejde. Tid og sted er ukendt. (ABA)

forbundene, også til slut et konkret symbol på det endelige brud mellem de to broderorganisationer trods gentagne tilløb gennem tiden til en sammenslutning.

Senere på året blev Sømændenes Forbund ekskluderet fra LO, efter at sømændene på ledelsens anbefaling, havde stemt nej til at støtte Aktuelt økonomisk frem-

over, og de stod endnu en gang som fra 1912 til 1937 uden for Landsorganisationen.

Sømændenes Forbunds arkiv

Materialet til dette stykke lokal- og fagforeningshistorie stammer hovedsagelig fra det nyregistrerede arkiv for Sømændenes Forbund (nr. 556). Forbundet var stiftet i 1897 og blev medlem af De samvirkende Fagforbund to år senere. Imidlertid vedtog Dansk Dampskibs Rederiforening i 1902 et forbud for søfolk mod at være medlem af en fagforening, hvilket omtrent endte med at opløse forbundet. Organisationen fortsatte på lavt blus under navnet Sømændenes Understøttelsesforening. I 1905 foretog man en omstrukturering, og august 1907 ophævede rederne deres forbud mod organiserede søfolk i skibene. Medlemstallet, der havde været helt i bund, steg nu atter, og januar 1908 kaldte man sig på ny Sømændenes Forbund. Undervejs i den 26-årige lange periode fra 1912-37 havde sømændene meldt sig ud af DsF, som et resultat af hvad man opfattede som DsF's centralisationspolitik. I 1928 valgte sømændene at tilslutte sig I.T.F. (International Transportworkers' Federation). Omtrent 100 år efter den officielle stiftelsesdato blev Sømændenes Forbund tilsluttet SiD og optaget i dets transportgruppe.

Da det ikke var muligt som sømand at blive forsikret, oprettede man en syge- og hjælpekasse i 1907, og i 1921 blev Sømændenes Filantropiske Forening 'Pligt Anker' dannet. Desuden var Sømændenes Arbejdsløshedskasse allerede stiftet i 1918.

Ved århundredskiftet udgav sømændene deres eget fagblad, 'Ny Tid', der hurtigt gik ind i 1903 som følge af forbundets katastrofale situation, men samtidig med,

at man i genopbygningsfasen oprettede lokalafdelinger rundt om i landet og i udenlandske havnebyer, udkom bladet igen.

Selve det omfangsrige arkiv dækker tiden fra 1891-1994. Der findes stadig store arkivmængder bevaret fra omkring 1. Verdenskrig og frem. Tyngdepunktet ligger dog fra 1950'erne, og især den sene fase fra 1960'erne til slutningen af 80'erne er veldokumenteret.

Der er udtaget tre småarkiver fra selve forbundsarkivet. Det drejer sig om Sømændenes Arbejdsløshedskasse (nr. 2225), Søfolkenes Mindehotel (nr. 2226) og kursus-ejendommen Tidens Højskole (nr. 2227). En anden væsentlig reference er materiale fra oppositionsgruppen Søfolkenes Demokratiske Klub (SDK) med arkivnummer 557.

1. Begge forbund undersøgte muligheden for at skaffe et fælleshus i København, fordi de mange arbejdsløse og hyresøgende medlemmer skabte et øget behov for at komme under eget tag. Alle henvendelser til havnevæsenet, stat og kommune for at få hjælp til at løse problemet med en egnet bygning gav intet resultat. Planen blev endeligt skrinlagt, da sømændene købte en ejendom i Herluf Trolles Gade 5, hvor de flyttede ind i 1932.

En kommunist

Kristen sadelmager, højtstående funktionær i DKP, journalist og redaktør -rids af Poul Thomsens tilværelse 1916-94

Af Xander Truelssen

Han blev født under de uslest tænkelige kår - som horeunge, barn af en ung, ugift mor i hjertet af København under 1. Verdenskrig.

Da han døde i 1994 i en alder af 78 år, var han, som han selv yndede at udtrykke det, Strandvejs-kommunist - med tryk på kommunist, men også med ikke ringe selvbevidsthed en betoning af Strandvejs-, for han havde da boet i over 20 år i en lille villa i Espergærde på Strandvejen nord for København i det område, der populært går under navnet Whisky-bæltet, der, hvor Danmarks overklasse traditionelt slår sig ned. Den lille proletarknægt havde gjort det ganske godt.

Navnet var Poul Peter Martin Thomsen, i mange kredse endnu husket under pseudonymet 'Tom', som han benyttede, når han som journalist hudflettede landets kapitalejere og borgerlige politikere - lejlighedsvis også folk fra arbejderbevægelsen, som efter hans mening bøjede sig for dybt i støvet for kapitalens krav.

Brændevin ind med modernmælken

Hans mor, Laura, var den ældste af en søskendeflok på 11, og efter at have tjent på forskellige gårde rejste hun

til hovedstaden, hvor hun, som det hed, kom i ulykke med en karl, der skulle til Amerika. Ham så man aldrig mere til, men lille Poul så dagens lys en sommerdag i 1916 i en baggård i Elmegade på Nørrebro. Moren var endnu ikke fyldt 20 år.

»Jeg fik brændevin ind med modernmælken«, kunne han senere i tilværelsen prale i festligt lag, og det var ganske rigtigt: Mens moren var på arbejde, var han i dagpleje hos en overbebyrdet kone i nabolaget, som for at bringe rollerne til ro indledte dagens dont med at give hver en gedigen dram. Det kom hun i fængsel for, da to af spædbørnene døde, men Poul synes ikke at have taget varig skade af det alt for tidlige bekendtskab med de våde varer. Dels havde han alle dage et afslappet forhold til spiritus, dels kunne han - når lejlighed gaves - feste til den lyse morgen og alligevel stille op et par timer senere og passe sit arbejde.

Hans arbejdssevne var legendarisk.

Ved siden af sit almindelige arbejde som journalist og redaktør skrev han fra midt i 1970'erne og til sin død op mod 30 jubilæumsbøger for fagforbund og fagforeninger. For at nævne den første og den sidste:

'Øens folk' (1973) om fællesklubben på B&W, Refs-

haleøen, og 'Danske typografers organisations historie V (1994) om det netop da opløste typografforbunds sidste 25 år, inden forbundet indgik i det nydannede Grafisk Forbund.

Hans sidste arbejdsgiver var Det fri Aktuelt, som han arbejdede for de sidste tre år af sin tilværelse som navneredaktør. Vanen tro gik han på med krum hals og sluttede først et par uger før sin død.

Missionsk

Efter Poul Thomsens første barndomsår mødte moren en god mand. De giftede sig og flyttede i 1921 til Vejle, hvor han startede en lille virksomhed som møbelpolstrer. To år senere adopterede Lauras mand den lille Poul, og alt tyder på, at familien de følgende år trivedes fint i det jyske. Flid og nøjsomhed var i højsædet - faren var medlem af Jehovas Vidner - og med tiden blev han en efter forholdene ganske velstående mand.

Det fik imidlertid en sørgelig ende, da faren fik tuberkulose og døde i 1938 efter lang tids sygdom. De strenge krisetider gjorde, at bunden helt gik ud af familiens økonomi, og mor og søn vendte tilbage til København sammen med Lillian, Poul's nyforlovede og vordende hustru.

Hverken mor eller søn delte farens religiøse anskuelser, hvad der ikke synes at have bragt bryderier i ægteskabet, men nok mellem far og søn. Poul havde fået at vide af sin far, at »jeg vil hellere se dig på værtshus end i kirken«, og med den rebelskhed, der senere kom til at præge hans tilværelse, havde den unge mand meldt sig ind i den missionske Kristelig Forening for Unge mænd (KFUM). Poul var da udlært som sadelmager og tapetserer i sin fars virksomhed.

Kort før besættelsen giftede de unge sig og fik i de følgende år i alt fire sønner, den sidste i 1948. Familien boede på Vigerslev Alle i Valby.

Den hårde kerne

Poul tjente til dagen og vejen som sadelmager, bl.a. på Bispebjerg Hospital og B&W, hvor han begge steder blev tillidsmand, mens Lillian skaffede sig en uddannelse som bogholder i en pelsforretning på Strøget. Under besættelsen tog han en gammelsproglig studentereksamen og studerede desuden i en længere periode teologi på Københavns Universitet, uden at det dog resulterede i nogen eksamen.

Det er i dag ikke muligt at sige meget mere om Poul Thomsens aktiviteter under besættelsen ud over en konstatering af, at han ikke tog nogen aktiv del i modstandskampen.

Givet er det imidlertid, at udviklingen i efterkrigsårene hos både mand og kone førte til en beslutning om at bevæge sig fra Vorherres arbejdsmark til den politiske arena, og med ildhu kastede de sig over arbejdet i Danmarks Kommunistiske Parti.

I 1949 blev Poul Thomsen ansat som partifunktionær i DKP, og i løbet af et par år blev han medlem af centralkomiteen og faglig sekretær - på de indre linjer en af partiets nøglestillinger med daglig kontakt til tillidsfolk over hele landet. Under storkonflikten i foråret 1956, da regeringen ophøjede et forkastet mæglingforslag til lov, var han den toneangivende i 'situationens generalstab', der bl.a. stod bag de hidtil uset store protestdemonstrationer mod regeringsindgrebet. Kort tid senere blev han partisekretær, den daglige leder af partiarbejdet i Dronningens Tværgade.

Farmor Laura havde fået fuldt op at gøre med at passe de fire drenge i hjemmet på Vigerslev Alle, for Lillian var i 1954 blevet medlem af Københavns Borgerrepræsentation for DKP, en post hun beholdt til 1962. Ved siden af arbejdede hun som bogholder og passede naturligvis også sit almindelige partiarbejde.

Kritikken af Stalin på SUKP's 20. partikongres og Sovjets blodige nedkæmpelse af opstanden i Ungarn efteråret 1956 skabte voldsomme brydninger i DKP, brydninger, som et par år senere resulterede i dannelsen af SF. Poul Thomsen var imidlertid ikke i tvivl: Parolen var opbakning bag SUKP og Sovjet. På det afgørende møde i centralkomiteen i 1958 var det ham, der som talsmand for partiets 'hårde kerne' bad sin gamle parti-formand, Aksel Larsen, om både at forlade mødet - og partiet. Derefter fortsatte han som partisekretær under den ny formand, Knud Jespersen.

1960 blev afgørende for den dygtige og ambitiøse mand. Dels indtrådte han i *Land og Folk*'s chefredaktion, dels blev han og Lillian skilt efter 25 års samliv. Den ældste søn var flyttet hjemmefra, de tre yngste blev hos moren. Skilsmissen skete i god forståelse, og venskabet varede resten af livet.

Humoristen

Bladarbejdet - og skilsmissen - kom til at betyde et vendepunkt i hans liv, for det viste sig hurtigt, at var han dygtig som organisator, var han ikke ringere som journalist. Han besad et dybtgående kendskab til arbejdsmarkedet, og hans professionalisme og smidighed på den nye post betød, at både avisen og han personligt red stormen af, uagtet at DKP samme år røg ud af Folketinget og nåede et nyt lavmål i det almindelige omdømme.

Samtidig demonstrerede han en ny side af sit talent: Humoristen, der hidtil kun havde udtrykt sig med slagfærdighed og vittige lejlighedssange, vandt stor læserpopularitet i en regelmæssig, dagsaktuel klumme på avisens bagside. Her boltrede han sig veloplagt og spildede med fryd borgerskab, militarister og klerikale. Ikke mindst de tilbagevendende, fingerede interviews med Frederik IX vakte jubel. De endte uvægerligt:

»Jamen, så farvel, Tom, og Gud bevare Land og Folk.«

Poul Thomsen på prædikestolen i Hellig Kors Kirke på Nørrebro i begyndelsen af 1970'erne. Han foredrager om lokalavisernes rolle som værktøj for nærdemokratiet. (Privatfoto)

'Baglygten' blev hans varemærke, og gennem årene skrev han langt over 1.000. Da han fyldte 75, udgav typografforbundet i dagens anledning et lille udvalg.

Men Sovjets indmarch i Tjekkoslovakiet i 1968 var mere, end loyaliteten kunne bære, og betød afsked med det centrale partiarbejde efter en snes års virksomhed. Han forlod *Land og Folk* og forsøgte som nu 51-årig at slå sig igennem som freelancejournalist.

Lokalavisen

Med arbejdsmarkedsforhold som speciale blev han medarbejder på Danmarks Radio og begyndte desuden at skrive i en række socialdemokratisk dominerede fagblade, f.eks. SiD's *Fagbladet*, *Stof og saks* (beklædningsarbejderforbundet), *Bog og æske* (bogbinderforbundet) og *Kooperationen*. Samtidig indledte han et stilfærdigt og indbringende samarbejde med et lille, men meget velrenommeret reklamebureau, drevet af to gamle nære venner, et samarbejde, der fortsatte gennem alle de følgende år.

Efter et års tid på det frie marked kom der et tilbud fra uventet hold: Ville han være redaktør for fire lokalaviser, som dækkede op mod halvdelen af de københavnske husstande? Ifølge sagens natur en opgave, som fordrede en 'politisk neutral' redaktionel linje!

Thomsen slog til, og i løbet af de følgende år fornyede han de tidligere annonceblade, så de med *Nørrebro Avis* som flagskib kom til at fremstå som egentlige lokale nyhedsformidlere med kommunal-, skole- og trafik-stof, aktuelle interviews og reportager og ikke mindst en blomstrende læserdebat. Ved folketings- og kommunevalg fik lokale kandidater tilmålt spaltepads, så ingen blev forfordelt - et uhyrligt puslespil, når man be-

tænker, at de fire aviser udkom på tre forskellige ugedage i fire forskellige distrikter. Efterfølgende blev de lokale valgresultater naturligvis også offentliggjort. Hertil skal lægges, at alt redaktionelt materiale skulle transporteres til Slagelse, hvor aviserne blev trykt.

I sin ansættelseskontrakt havde han betinget sig, at han fortsat kunne have beskæftigelse uden for bladhuset, og denne klausul udnyttede han til at vedligeholde og udbygge sine kontakter i fagbevægelsen.

Resultatet udeblev ikke. Efteråret 1974 sagde han ja til at lave et fælles, ugentligt fagblad for de fire grafiske fagforbund - typografer (DTF), litografer (DLF), bogbindere og kartonnagearbejdere (DBKF) og fotografer (FL) - sammensluttet i et nyt Grafisk Kartel. Det var endnu et forsøg på at skabe et bedre samarbejde, for forbundenes indbyrdes forhold var ikke just præget af gensidig kærlighed, for nu at sige det mildt.

Grafisk crescendo

Han kom til at gøre hele den teknologiske revolution i den grafiske industri med. Da han startede på *Dansk Grafia*, var praktisk taget alt tryk baseret på bly. Da han i 1986 trådte tilbage på grund af alder, var der næppe en dråbe bly tilbage. Alt blev nu fremstillet elektronisk.

Denne revolution medførte en bitter og indædt kamp mellem de grafiske forbund, hvis lige formentlig ikke er set i dansk fagbevægelse. Striden centreredes om et aggressivt DLF og et mere kompromissøgende DTF, og valpladsen var både partipolitisk og faglig: Helt traditionelt socialdemokrater mod kommunister, og hvem der havde ret - overenskomstmæssigt - til at betjene hvilke maskiner. Men skillelinjerne gik også på tværs af forbundene, der naturligvis havde både socialdemokra-

Som redaktør af den ugeavis, der blev udgivet under typografernes arbejdskamp i 1981 drøfter Poul Thomsen, med brillerne på næsen, en detalje med avisens typograf. (ABA, fotograf Finn Svensson).

ter og kommunister som medlemmer.

Redaktionelt var det en næsten uløselig opgave, som dog lettedes, da kartellet blev sprængt i 1980, og typografforbundet overtog både udgivelsen af Grafia og den ansvarshavende redaktør. Men det var aldrig sejlads i smult vande. Således blev typografforbundet i 1981 kastet ud i en tre måneder lang arbejdskamp, og det blev besluttet at udgive en landsdækkende ugeavis i et oplag på 250.000 eksemplarer ved siden af Grafia - en udgivelse, som bidrog slagkraftigt til det omfattende solidaritetsarbejde med de konfliktramte typografer.

Trods de mange stridigheder var det yderst sjældent, der rejstes kritik af Poul Thomsens arbejde som redaktør. Faktisk skete det kun ved sprængningen af Grafisk Kartel, og kritikken havde da en klar partipolitisk adresse. Da han trådte tilbage efter 13 år på posten, blev han da også hyldet fra alle sider og fik typografforbundets

hædersnål i guld.

Som chef var han lydhør og loyal, men afgjort autoritær og med et temperament, der til tider nærmede sig det eksplosive. Nem var han ikke at arbejde sammen med, men hans åbenbare dygtighed og professionalisme gjorde ham højt respekteret af de mange journalister og typografer, som i årenes løb arbejdede under hans ledelse.

Han var gift yderligere to gange, først nogle år i begyndelsen af 1970'erne og igen 1976-87. De sidste år boede han alene i Espergærde.

Ikke en mand, som levnedde megen plads til sentimentalitet. Og dog. Gennem alle årene gemte han en besked 32-siders tryksag, udgivet af KFUM i 1941. Den indeholdt en lille artikel - 'Spejderi og Spøgeri'. Det var første gang, den senere så produktive skribent Poul Thomsen kom på tryk ...

Grafia-arkivet

Ved Xander Truelsen

Da Grafisk Forbund blev opløst ved nytår 2000, fik ABA mange nye arkivalier at arbejde med, bl.a. ni flytekasser og to arkivskabe fyldt med fotos. Det var arven efter *Dansk Grafia* (1975-2000), *Grafiske Arbejdere* (1980-93) og *Medlemsavisen* (1967-93), samt hvad de tidligere grafiske forbund i øvrigt havde i deres arkiver.

I alt drejede det sig om ca. 35.000 billeder, heraf omkring 1.000 tegninger, vignetter og lign. Den foreløbige grovsortering af dette omfattende dokumentationsmateriale er nu tilendebragt således, at de enkelte arkivkuverter er rubriceret efter den såkaldte DK 5-systematik, dvs. opdelt efter arbejdspladser, forbunds- eller lokale faglige aktiviteter, agitationsvirksomhed, portrætter osv. Kuverter med billeder fra de enkelte arbejdspladser er endvidere påført virksomhedstype, den anvendte teknologi, organisationsforhold og andre oplysninger, der skønnes at være af interesse. I den udstrækning, det har været muligt, er kuverterne blevet dateret. De seneste 25 års teknologiske revolution, hvor den grafiske industri gik fra at være baseret på bly til gennemført elektronisk produktion, er hermed veldokumenteret.

Der er nu iværksat en fintmasket gennemgang, registrering og kassation. Denne omfattende proces tager sigte på, at Grafia-arkivet med tiden registreringsmæs-

sigt kan integreres med bibliotekets og arkivets beholdninger, så potentielle brugere hurtigt kan finde frem til relevante illustrationer.

Hosstående foto er taget i 1984 på redaktionen af Hollands største dagblad, De Telegraaf, på det tidspunkt en af de teknologisk mest avancerede aviser i Europa. Bag på billedet er anført, at det skulle bringes i Grafia uge 21 samme år, men faktisk blev det først brugt i bladet i uge 30 - et af de mange småproblemer, fremtidens forskere kommer til at muntre sig med, når de skal arbejde med Grafia-arkivet.

Arbejderbevægelsens kvindelige fundament

Af Anette Eklund Hansen og Karin Sandvad

I november 2000 udkom første bind af Dansk Kvindebiografisk Leksikon (DKL), de to øvrige bind udkommer i løbet af 2001. 90 ud af værkets godt 1900 biografier omfatter arbejderbevægelsens kvinder. Til sammenligning kan nævnes, at kun 30 ud af de godt 1130 biograferede kvinder i Dansk Biografisk Leksikon er hentet fra arbejderbevægelsens rækker, og det drejer sig fortrinsvis om ministre. Udvidelsen i Dansk Kvindebiografisk Leksikon skyldes først og fremmest et større optag af fagbevægelsens kvinder.

Det er klart, at 90 biografier ikke er udtømmende for alle de kvinder, der har båret dansk arbejderbevægelse. Men kriterierne for optagelse i Dansk Kvindebiografisk Leksikon har for alle grupper af kvinder været, at de skulle have ydet en væsentlig indsats af betydning for udviklingen af det danske samfund, eller at de har været blandt de pionerer, der som de første banede vejen for kvindernes medborgerskab. Så kan man indvende, at der da må være mere end 90 kvinder fra arbejderbevægelsen, der opfylder disse kriterier. Og det er sandt nok. Et af problemerne har været, at kvinderne har haft meget svært ved at trænge igennem til ledelsesposter i de blandede faglige organisationer, dels på grund af kønsarbejdsdelingen, der delte mænd og kvinder på forskellige fag og brancher, dels fordi kvinderne i mandeban-

cherne næsten altid udgjorde et mindretal, så det kun var i ekstraordinære tilfælde, at en kvinde blev valgt til at repræsentere hele arbejdergruppens synspunkter. Den organisatoriske struktur, der på hvert niveau var demokratisk, var derfor med til at underbygge kønsuligheden. Hvis ikke kvinderne blev valgt ind i bunden af organisationen, kunne de heller ikke nå toppen. Det er da også tankevækkende, at de biograferede kvinder fra arbejderbevægelsen næsten udelukkende har baggrund i kvindeorganiseringerne, det gælder både for fagbevægelsen, de politiske partier og de kulturelle organisationer.

Et andet problem er, at arbejderkvindernes liv, eller i hvert fald deres private liv, ofte har været skjult. Arbejderbevægelsen er en masseorganisation, hvor eneren eller lederen ikke bliver fremhævet på kollektivets bekostning. For arbejderkvinderne gjaldt det, at deres individuelle historie faldt sammen med organisationens historie. Det var først og fremmest deres virke inden for organisationen, der havde betydning. Udenfor var de så godt som historieløse. Det er i øvrigt et fænomen, der også gjorde sig gældende for andre grupper af kvinder, der agerede inden for en bevægelse, sygeplejersker, højskolekvinder og andre, om hvem man vidste, at de havde ydet en betydelig indsats, men hvor oplysninger om dem var så mangelfulde og sporadiske, at det ikke lod

sig gøre at skrive en fyldestgørende biografi til Dansk Kvindebiografisk Leksikon.

På trods af alle odds så var der en stor gruppe af kvinder, der tog det seje, solide træk og dermed var med til at skabe arbejderbevægelsens grundlag. Der var først og fremmest de mange kommunalpolitikere. Endvidere var der kvinderne fra fagbevægelsen, kvindeudvalgene og endelig de mange anonyme »kulturkvinder«, der lagde megen energi i AOF, DUI og vælgerforeningerne.

Mange af disse kvinder er heldigvis hentet ud af glemselen, for de er optaget i *Personalhistorisk database over danske kvinder fra 1850 til i dag (1950)*. Ud af basens godt 5.500 poster er ca. 300 kommunalpolitikere, valgt af Socialdemokratiet eller DKP. Basen rummer ligeledes lidt over 400 fagforeningskvinder, og for-

uden forbundsformænd og (de få) kvinder i toppen af arbejderbevægelsens organisationer omfatter basen en lang række lokale afdelingsformænd og -kasserere, dvs. kvinder, der har haft deres tillidsposter i mindst 10 år. Det er karakteristisk for disse kvinder, at deres virke var bredspektret: Var de aktive på ét felt, var de det ofte også på et andet, og de indgik i mange politiske og faglige netværk. De socialdemokratiske kommunalpolitikere kom især i periodens begyndelse fra fagbevægelsens rækker, og efter dannelsen af de socialdemokratiske kvindeudvalg i 1929 engagerede mange af kommunalpolitikerne sig i kvindeudvalgene. Og en del kvinder, både faglige og politiske, var aktive i afholdsbevægelsen el. lign. Basen har dannet grundlag for udvælgelsen af biografier til Dansk Kvindebiografisk Leksikon. Tilbage står de ca. 600 kvinder fra arbejderbevægelsen, som

Bestyrelsen for de Kvindelige trykkeriarbejderes Fagforening i 1903. Den fungerende formand, Christine Buus, sidder yderst til venstre, derefter Alfrida Andersen (født Petersen), Hildora Mouritzen, Amalie Gram Petersen og yderst til højre Henriette Crone, der var formand i fagforeningen fra 1906 til 1933. (ABA)

ikke var fremtrædende nok til at blive optaget i leksikonet.

Kommunalpolitikerne

Lad os først se på basens socialdemokratiske kommunalpolitikere. Ved kommunalvalget i 1909 havde kvinderne for første gang valgret og valgbarhed til de kommunale råd. De socialdemokratiske kvinder var godt med: Ud af de 127 kvinder, der kom ind i sogneråd og byråd ved dette første valg, var de 32 (25 %) socialdemokrater. Også ved de følgende valg blev de socialdemokratiske kvinder pænt repræsenteret. Nogle sad kun en enkelt valgperiode, andre blev valgt igen og igen. Og atter andre fik en politisk karriere, der berettigede dem til optagelse i leksikonet. Blandt dem, der ikke kom med, kan vi eksempelvis nævne:

Anna Hansen var født i 1879. Hun var uddannet fotograf og arbejdede fra 1909 som fotograf. 1916-50 var hun socialdemokratisk medlem af Skamstrup-Fryden-dal sogneråd i Holbæk amt. 1919-26 var hun formand for den lokale socialdemokratiske vælgerforening, fra 1938 kasserer. I 1937 blev hun kommunekasserer.

Karen Nielsen, 1886-1962, arbejdede som lagerarbejderske og ægpakkerske. 1920-34 var hun kasserer i Vejle-afdelingen af Kvindeligt Arbejderforbund. 1929-54 var hun socialdemokratisk medlem af Vejle byråd, hvor hun bl.a. var formand for biblioteksudvalget og for museumsudvalget. Hun var endvidere medlem af bestyrelsen for Socialdemokratisk Forbund i Vejle.

Josepha Leisner var født i 1889. Hun var uddannet bog-

trykker og var fra ca. 1935 medlem af bestyrelsen for den socialdemokratiske vælgerforening på Frederiksberg og formand for kvindeudvalget. 1937-61 var hun medlem af Frederiksberg kommunalbestyrelse. Hun var engageret i afholdsbevægelsen og i arbejdet for Sydslesvig og modtog i 1960 for sin indsats for danskheden i Sydslesvig den kongelige belønningsmedalje i guld med krone.

Hvor aktive de har været, ved vi ikke, og hvor ofte de tog ordet i plenarforsamlingen heller ikke. Men de har i hvert fald ikke siddet til pynt. De deltog i udvalgsarbejdet på forskellige niveauer. Det var ikke usædvanligt, at de som socialt engagerede kvinder kom ind i de »bløde« udvalg, og dermed især kom til at beskæftige sig med børne- og ældreforsorg, sundhedsvæsen, skolevæsen og kultur. Måske fik de ikke direkte økonomisk ansvar, men man må ikke underkende den betydning, det fik, at så mange socialdemokratiske kvinder allerede fra århundredets begyndelse var med til at forme og forvalte omsorgen for de svage i samfundet. De fik på den måde en væsentlig andel i udformningen af Socialdemokratiets velfærdsmodel.

De faglige kvinder

Fagforeningskvinderne var også engagerede på mange fronter. Man kan ikke andet end beundre den energi de lagde for dagen, når de efter en lang arbejdsdag havde overskud til at påtage sig fagligt - og undertiden også politisk - arbejde. En fabriksarbejderske eller en syerske, der blev formand for den lokale fagforening i en provinsby, måtte forhandle løn- og arbejdsvilkår med byens matadorer. Det krævede brede skuldre, når man

Anna Nielsen (1842-1892) arbejdede som syerske. Hun var både kvindepolitisk og fagligt aktiv, fra 1890-1892 som formand for De Kvindelige Herreskræddere.

både var arbejder og kvinde. Og ikke at forglemme kasserersken, der i årevis påtog sig det utaknemmelige job at indkassere fagforeningskontingent hos sine ikke alt for velbeslæede fagfæller. Blandt de mange kan vi nævne:

Petrea Holm. Vi har ikke oplysninger om hendes leveår, men hun arbejdede som sølvpolerer i København og medvirkede i 1897 ved stiftelsen af Guld- og Sølvpo-

lererskernes Fagforening og blev foreningens første formand. Sammen med sin søster åbnede hun i 1900 Søstre Holm's Elektroplet- og Guldsmedeforretning, men hun fortsatte som formand for fagforeningen og deltog i 1902 i Guld-, Sølv- og Elektropletarbejdernes Forbunds første kongres. Endnu i 1910 var hun fagligt aktiv.

Elisabeth Boock, 1896-1951, blev allerede som ung medlem af Socialdemokratiet. I 1940 stiftede hun Silkeborg-afdelingen af Husligt Arbejderforbund og var fagforeningens formand og kasserer til sin død i 1951. Hun var leder af Husmoderaflønningscentralen, og i 1943 indvalgte hun i Silkeborg byråd, hvor hun sad til sin død. Hun var formand for børneværnet og for skolekommissionen.

Anna Nielsen, 1842-1892, arbejdede som syerske. 1890-92 var hun formand for De kvindelige Herreskrædderes Fagforening. Hun var aktiv i kvindebevægelsen, sad i komiteen for De samlede Kvindeforeninger og var en af initiativtagerne til udgivelsen af tidsskriftet: *Hvad vi vil*. Både det fagpolitiske og det kvindepolitiske gav hun videre til sin datter, Andrea Brochmann, der blev en af Socialdemokratiets fremtrædende kvinder, og som er biograferet i Dansk Kvindebiografisk Leksikon.

De kvindelige trykkeriarbejderes fagforening - en kollektiv biografi over nogle af pionererne

En anden måde at gøre arbejderbevægelsens kvinder synlige på er gennem den kollektive biografi. Den kollektive biografi er en metode til at beskrive en bestemt

gruppe personer ved at systematisere oplysninger om gruppens medlemmer og derved synliggøre dem og deres arbejde, selv om der ikke kan skrives en egentlig biografi over dem.¹

Allerede i 1890 var de første forsøg blevet gjort på at stifte en fagforening for de kvindelige trykkeriarbejdere. Det lykkedes endelig i 1898 at stifte De Kvindelige Trykkeriarbejderes Fagforening. Foreningen var de første år tilknyttet Kvindeligt Arbejderforbund, men blev i 1902 optaget i Dansk Typograf Forbund som en ud af tre københavnske afdelinger. De første år af fagforeningens liv var ret stormfulde, men i 1906 blev Henriette Crone formand. Hun bestred hvervet til sin død i 1933. Henriette Crone havde en usædvanlig karriere og er biograferet i DKL, men andre af bestyrelsesmedlemmerne er også bemærkelsesværdige, dels fordi de som pionerer var med til at starte fagforeningen og få den frelst igennem de første svære år, dels fordi de vedblev at være fagligt aktive i mange år, hvor de på skift varetog vigtige poster inden for den fælles københavnske fagforening og forbundet. En af forudsætningerne for den kvindelige repræsentation var, at der i forbundets love var en bestemmelse om, at kvinderne skulle være repræsenteret i de ledende råd. En særlig indsats gjorde følgende pionerer:

Amalie Gram-Petersen, 1864-1933, begyndte at arbejde på trykkeri i 1881 og arbejdede i branchen til 1930, hvor hun måtte give op pga. svagelighed. Hun var enlig forsørger med 4 børn.

AGP var med til at stifte den første fagforening for kvindelige trykkeriarbejdere i 1890. I 1898 tog kvinderne på Allers trykkeri initiativ til at starte en ny fagforening. Som indbyder til det stiftende møde, der foregik i

Henriette Crone (1874-1933) startede sin faglige karriere i De Kvindelige Trykkeriarbejderes Fagforening, fra 1906 som formand. Senere blev hun også politisk aktiv og blev valgt både til Borgerrepræsentationen og Landstinget.

Rømersgade 22, stod Kvindeligt Arbejderforbunds formand, Olivia Nielsen. AGP deltog i det udvalg, der skulle udarbejde love, og blev valgt ind i den første bestyrelse, hvortil hun genvalgtes uafbrudt, indtil hun trådte tilbage i 1931. Hun var med til at forhandle den første tarif igennem for kvinderne. I alle årene bestred

hun ledende poster for fagforeningen, heriblandt i forbundets hovedbestyrelse i en næsten ubrudt årrække fra 1902 til 1932. AGP repræsenterede endvidere De Kvindelige Trykkeriarbejdere ved den Internationale Socialistiske kvindekongres i København i 1910.

Mathilde Diderichsen, 1851-1925, valgtes til næstformand i den første bestyrelse i 1898, men blev efter et par måneder formand og var det frem til 1903. Den 23. december 1898 gik hun sammen med Olivia Nielsen (KÅD) fra trykkeri til trykkeri og fremsatte krav til arbejdsgiverne om at underskrive den fremlagte overenskomst. På de trykkerier, hvor principalerne ikke ville underskrive overenskomsten, nedlagde kvinderne arbejdet. Da trykkerierne var midt i den travleste tid op til jul, underskrev de fleste arbejdsgivere overenskomsten. Som formand forhandlede MD de første år tariffer igen sammen med den øvrige bestyrelse. Hun var aktiv i foreningen endnu nogle år og repræsenterede de kvindelige typografer på den socialistiske kvindekongres i 1910.²

Christine Buus var medlem af bestyrelsen, 1901-03 kasserer og 1903-05 tillige formand, derefter nogle år næstformand.

Hildora Mouritzen sad i bestyrelsen fra 1903, blev næstformand i 1906 og var i hvert fald aktiv til 1911, hvor hun som delegeret deltog i Dansk Typograf Forbunds kongres. Hun deltog i kvindekongressen i 1910 som repræsentant for Socialdemokratiets 3. kreds i København.

Alfrida Andersen (tidl. valgt under navnet Petersen) var

født i 1881. Hun var formand for fagforeningen i to perioder: 1905-1906 og, efter Henriette Crones død, fra 1933-1946. Som formand var hun fra 1933-1946 medlem af forretningsudvalget. Hun var delegeret ved kongresserne i den tidlige periode fra 1905-1911 og igen i 1932. AF repræsenterede Dansk Typograf Forbund på kvindekongressen i 1910.

Ovenstående meget korte biografier viser et billede af nogle kvinder, der nok er anonyme, fordi der ikke umiddelbart findes personlige oplysninger om dem, men set gennem kilder til organisationens historie kan vi alligevel danne os et indtryk af nogle meget aktive kvinder, der over mange år gjorde et stort arbejde for at forbedre arbejdernes livsvilkår. Flere oplysninger vil kunne føjes til biografierne, hvis andre kilder som kirkebøger og folketællingslister inddrages. De vil bl.a. kunne give personlige oplysninger om børn, civilstand og bopæl, som kan vise mere hele personer.

Det er altså muligt ved at bruge andre metoder og kombinere kilderne på nye måder at grave oplysninger frem om de ellers anonyme kvinder, der lagde fundamentet til arbejderbevægelsen. Og vi har brug for meget mere viden om arbejderkvindernes historie for at kunne fortælle hele arbejderbevægelsens historie.

1 Om den kollektive biografi se Grethe Ilsoe i *Personalhistorisk Tidsskrift* 19852. hft.

2 Christel Wickert: Kvinder, valget og fred. Omkring den internationale socialistiske kvindekongres i København i 1910. - i: *Arbejderhistorie* nr. 29, 1987, s. 14-28.

Globus-kredsens diskussion af planøkonomi i skyggen af den tyske nyordning af Europa

Af Steen Andersen

I 1946 opfordrede daværende arkivar på Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv, Børge Schmidt, i martsnummeret af modstandsgruppen Ringens tidsskrift *Folketiljen - et Modstandsblad* læserne til at gemme bladet grundigt, da det sikkert var sidste gang, de ville stifte bekendtskab med de socialdemokratiske medlemmer af Globus-kredsens. Retsopgøret rullede i denne periode, og for Socialdemokratiet og fagbevægelsen drejede det sig om at udskille de personer, som havde ladet sig kompromittere. Globus-kredsens blev af Børge Schmidt beskrevet som en gruppe socialdemokratiske chanceryttere, der måske havde haft medlemskort til partiet, men som svigtede fælt, da det gjaldt om at bakke op bag partiets linje under besættelsen. Kredsens havde ført sin egen private politik, der lykkeligvis ikke havde afkastet resultater, men som dog alligevel havde udgjort en fare for Socialdemokratiet og fagbevægelsen. Ifølge Børge Schmidt var det lykkedes kredsens at lokke flere indflydelsesrige personer fra parti og fagbevægelse til sig. De fleste sprang dog fra i tide, og enkelte uden politisk fornuft var først gjort bekendt med skadevirkningerne, da deres egne organisationer trak i nødbremsen og forbød dem at komme til kredsens møder. Børge Schmidt kunne derfor konkludere, at Globus-kredsens kun var en be-

tydningsløs episode i arbejderbevægelsens historie, som næsten ikke var omtalen værd. Ifølge Børge Schmidt var Globus-kredsens manglende succes med til at understrege danskheden og stabiliteten i Socialdemokratiet og fagbevægelsen.

Fagoppositionen og tidens vilkår

Globus-kredsens oprindelse kan spores tilbage til mellemkrigstidens venstreorienterede miljø i de københavnske DsU-afdelinger, der var i opposition til den partilinje, som Hans Hedtoft, H.C. Hansen og Alsing Andersen repræsenterede. En kreds af unge socialdemokrater, som ikke syntes, at partiets politik var socialistisk nok, mødtes med økonomen Niels Lindberg som omdrejningspunkt i *Studiekredsens i Grundtvigs Hus*. Lindberg havde selv medbragt sin egen *Sommerstudiekreds for Studiekredsledere*, der blev suppleret med *DsU's Diskussionsklub*, og med DsU Københavnskredsens ledelse, som blandt andet talte Børge Jacobsen og tidligere DsU-formand i København Ernst Berg. I skyggen af de truende skyer, som trak op i begyndelsen af 1940, begyndte kredsens at mødes hyppigere for at diskutere arbejderbevægelsens stilling under krigen. Efter

Frankrigs fald den 22. juni 1940, som satte gang i de tyske nyordningsbestræbelser, blev møderne i Grundtvigs Hus hyppigere.

De generelle tilpasningsbestræbelser, som udfoldede sig på politisk og administrativt plan, prægede diskussionerne, der i sin mest radikale form kom til udtryk i teoridiskussioner om muligheden for at gennemføre socialismen under nazismen. Niels Lindberg, der på dette tidspunkt var kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, fremkom med synspunkter, som gav udtryk for, at man ikke kunne se bort fra væsentlige socialistiske træk ved nazismen. Diskussionerne var inspireret af den socialdemokratiske nationaløkonom Henning Dalsgaard, som var en af de fremmeste planøkonomiske tænkere. Dalsgaard havde i marts 1940 udgivet en bog om tysk planøkonomi, der også indeholdt anvisninger på, hvordan en tyskinspireret økonomi kunne organi-

seres i Danmark. Med planøkonomien og ved at overlade magten til et fåtal af økonomer ville »de være i Stand til at afskaffe Arbejdsløsheden i Danmark på mindre end tre Aar, hvis man er rede til at stille sig bagved med den politiske Magt og Handlekraft, der er nødvendig. Det er Spørgsmålet, om Regeringen er tilstrækkelig handlekraftig, som er det afgørende«, hed det i bogen.

Vurderingen af økonomernes evne til at løse de politiske problemer afspejler tidens tro på, at eksperter havde handlekraften til at løse de problemer, som det parlamentariske system ikke magtede. Tidens opfattelse af, at teknokratiet besad de retmæssige og saglige løsninger på de politiske problemer, finder vi flere steder i samfundet i denne periode. Mest markant finder vi den blandt ingeniører, men også blandt fremtrædende erhvervsfolk, som blandt andet organiserede sig i *Studiekredsen af 1940*, hvor de diskuterede, hvordan dansk

Ernst Berg tilhørte i 1930'erne en venstrefløjsgruppe i Socialdemokratiet, der kaldte sig De Aandeligt Hjemløse, som blandt andet talte Isi Grünbaum, Børge Grünbaum og Arne Wikkelsøe Jensen. Gruppen var fascineret af den sovjetiske planøkonomi og fremsatte forslag om at danne en enhedsfront med kommunisterne. Ernst Berg og flere af medlemmerne fra De Aandeligt Hjemløse blev under besættelsen grebet af interessen for den tyske planøkonomi og de muligheder, der lå i en økonomisk nyordning. Udover sit tilhørsforhold til Globuskredsen og Foredragsforeningen af 1942, så var Ernst Berg i kraft af sin stilling som sekretær i DsF blevet kontaktet af den tyske presseattaché Gustav Meissner med henblik på at opbygge en dansk arbejder- og erhvervsorganisation, der skulle opbygges efter samme principper som Die Deutsche Arbeitsfront i Tyskland. Ernst Bergs samarbejde med de tyske myndigheder og de danske nazister foregik uden, at hverken DsF-ledelsen eller partitoppen i Socialdemokratiet var orienteret. I 1945 lå de tætte relationer til besættelsesmagten til grund for Ernst Bergs afskedigelse fra sin stilling i DsF.

Fra besættelsens start og frem til befrielsen kom Laurits Hansen til at personificere arbejderbevægelsens opbakning til nødvendigheden af samarbejdet med Tyskland. Ved udsigten til en generationslang besættelse oven på de tyske sejre i 1940 forsøgte den pragmatisk indstillede Laurits Hansen at tilpasse fagbevægelsen til Tysklands ønsker.

økonomi kunne tilpasses til de nye forhold under virksomhedsledernes kyndige anvisninger. I samme periode gik store dele af det bedre københavnske borgerskab til forståelsesforedrag om tysk økonomi i *Dansk-Tysk Forening* og i *Tidsskrift for Udenrigspolitik*, som var medlemsblad for *Akademisk Forening for Udenrigspolitik* og *Folkenes Forbund*, kunne man i 1941 læse artikler om nyordningen. I dag, hvor vi kender historien om nationalsocialismens forbrydelser, er det svært at erkende, at nazismen rummede elementer af fornyelse for datidens aktører. Det tredje Rige var i denne periode forbundet med modernisme på en række områder repræsenteret ved arbejdsløshedsbekæmpelse, effektiv industri, autostradaerne og ikke mindst Folkevognen. Tilhængerne af planøkonomi fandt, at de økonomiske problemer Europa havde stået over for i mellemkrigstiden, kun kunne løses ved at kuldaste det internationale øko-

nomiske system, som havde været gældende siden det forrige århundrede, og erstatte det med en anti-liberal løsning, som repræsenterede nytænkning.

Politiske markeringer

I løbet af vinteren 1941 begynder planerne om at starte et tidsskrift på Studiekredsens fundament at fremkomme. Arkitekten bag projektet var Aage Jørgensen, som var leder af statens ungdomslejr i Jerup. Aage Jørgensen havde en fortid i DKP og havde arbejdet som legations-sekretær på det sovjetiske gesandtskab i København, indtil han i 1935 meldte sig ind i Socialdemokratiet, hvor han i særlig grad markerede sig som skarp politisk skribent på *Social-Demokraten*. Aage Jørgensen og flere af medlemmerne af Studiekredsen i Grundtvigs Hus fandt ikke, at de eksisterende blade, som eksempel-

vis *Socialisten*, havde formålet at tage nye politiske diskussioner op, og man ville derfor skabe et tidsskrift, der skulle være forum for tidens politiske problemstillinger. Kredsens incitament til at skabe et debatforum i form af et tidsskrift blev yderligere ansporet fra politisk hold, da statsminister Thorvald Stauning holdt en tale i Fyns Forum den 19. januar 1941, hvor han under overskriften 'om tidens krav til det danske folk' redegjorde for, hvad den igangværende nyordning kunne betyde for landet. Processen betød, at man måtte tage ved lære af måden, hvorpå markedet var organiseret i Tyskland, »men det, der skal ske i Danmark, maa være Resultat af Dansk Initiativ og Dansk Afgørelse«.

Den 8. marts 1941 gentog Stauning fra talerstolen i Studenterforeningen med foredraget 'Tidens politiske Opgave', at de fremtidige udenrigspolitiske perspektiver måtte anlægges ud fra Tysklands gældende magtposition på det europæiske kontinent. Udviklingen ville på kort sigt medføre, at de lande, der lå inden for tysk dominerede områder, måtte tilpasse sig de nye forhold i Europa. Nyordningen krævede et øget økonomisk samarbejde mellem de europæiske lande, 'og Linien vil være den fra Tyskland kendte Planøkonomi'. Tilpasningen til det nyordnede Europa skulle ske gradvis og hvile på dansk velvilje, eftersom statsministeren understregede, at hans betragtninger ikke var anvisninger fra tysk side. Selvom man ikke var blevet præsenteret for tyske retningslinjer for Danmarks placering i nyordningen, så skulle man fra dansk side overveje og forberede en økonomisk tilpasning. Stauning fremhævede, at en tilpasning til en europæisk nyorientering ville være uomgængelig, men at det ikke krævede 'en vis politisk Overbevisning', men derimod en god vilje til samarbejde. Det drejede sig med andre ord om at undgå en nazi-

ficering af samfundet og bevare så meget suverænitet på danske hænder som muligt. Statsministeren udtrykte meget klart, at et økonomisk samarbejde med Tyskland ikke ville bringe det nationale sammenhold i fare, og at det ville kunne lade sig gøre inden for samarbejdspolitikens rammer. Det realpolitiske budskab i Staunings tale var, at man måtte være forberedt, så man ikke blev fanget i 'radikale' tyske planer. Studenterforeningstalen var med dens anvisninger til, hvordan en tilpasning kunne finde sted, et udtryk for den alvorlige situation man befandt sig i i 1941. Talen skal yderligere ses i sammenhæng med det udredningsarbejde, som foregik i *Udvalget for Økonomisk samarbejde med Tyskland*. Dette udvalg under Statsministeriet forberedte i samarbejde med repræsentanter fra de større erhvervsorganisationer et oplæg til, hvordan dansk økonomi kunne tilpasses Tyskland i tilfælde af, at tyskerne iværksatte nyordningen. Arbejdet foregik under ledelse af generaldirektør Knud Korst, der på dette tidspunkt var en af de få erklærede socialdemokrater højt placeret i den danske centraladministration.

Globus udkommer

I maj 1941 udkom det første nummer af *Globus - Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik*. Som titlen på tidsskriftet tydeligt bærer præg af, så var det emner, der var blevet aktuelle i kølvandet på krigens udvikling, der blev taget fat på her. Der var en klar reference til de tyske idéer om at organisere europæisk *Grossraumwirtschaft*, der skulle udgøre grundlaget for en økonomisk rekonstruktion af Europa og gøre op med den økonomiske *balkanisering*. Målet skulle være en vækst i produktionen og en forbedring af levestan-

Niels Lindberg var op gennem 1930 'erne meget optaget af spørgsmålet omkring planøkonomi som en løsning på markedsökonomiens svigt under krisen. Under besættelsen så han mulighed for at bedre arbejderne's kår gennem en tilnærmelse til den tyske planøkonomi efter devisen om, at man skulle hellere klare sig godt end skidt. Efter befrielsen blev Lindberg indklaget for en socialdemokratisk æresret. Selvom æresretten blev opløst uden resultat medførte sagen, at Lindberg blev afskediget fra sin stilling som kontorchef i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd.

arden. Der kan ikke tegnes noget præcist billede af de tyske forestillinger om et Grossraumwirtschaft, men planlæggerne i Berlin forestillede sig på baggrund af geopolitisk og militærøkonomisk tænkning, at storrummet skulle være en selvforsynende kontinentaleuropæisk blok. Tyskland skulle udgøre centret, og de øvrige lande skulle være producenter af råstoffer. Det var redaktionens intention at afspejle denne udvikling gennem artikler, som forholdt sig til, at man som en følge af krigen måtte indstille sig på et nyt Europa og en ny samfundsopfattelse. Forandringerne inden for produktion, økonomi, politik og kultur var allerede i gang, og det var derfor redaktionens ambition, at man gennem læsning og diskussion kunne nå frem til en plan for ordnede samfundsforhold.

Redaktionen havde fået Stauning til at komme med en personlig udtalelse, der blev trykt som forord i det

første nummer. Udtalelsen blev optrykt ved siden af statsministerens tale til *Statens historiske Film- og Stemme-Arkiv*. Statsministerens udtalelse tog fat på, hvad planøkonomien kunne udrette i kampen mod arbejdsløshed, og hvad den kunne betyde af forbedringer for produktionsforholdene. Essensen af Staunings udmeldinger var, at Danmark var afhængig af forsyninger fra Tyskland, og at der ville være udviklende perspektiver i et samarbejde efter krigens afslutning. Planøkonomien lod sig næppe gennemføre under tidens usikre forhold, men som Stauning sagde i sin 1. maj-tale i 1941, så »maa vi indstille os og være klar til at virke under forandrede Vilkaar, som Tiden kan medføre«. Vejen til vækst i den danske økonomi lå uundgåeligt i en tilpasning til nyordningen, hvis tyskerne gjorde alvor af planerne, og man måtte være forberedt på at søge at vinde indflydelse, hvis situationen udviklede sig i ugunst

retning. Dette var hele samarbejdspolitikkenes raison d'être.

De øvrige planøkonomiske indlæg i det første nummer var forfattet af formanden for *De samvirkende Fagforbund*, Laurits Hansen, og Niels Lindberg. Under overskriften 'Hvad venter vi os af dansk Planøkonomi' skrev Laurits Hansen med udgangspunkt i Staunings tale i Studenterforeningen, at der nu var taget hul på en debat, som skulle hilses med tilfredshed. Hovedmålet med denne debat var set fra Rosenørns Allé at fremkomme med instrumenter, som kunne afskaffe arbejdsløsheden, og hvis Staunings udmelding kunne tolkes som udtryk for samlingsregeringens hensigter, så ville den få arbejderklassens opbakning. Laurits Hansens fokus var rettet mod de indenrigspolitiske aspekter af problematikken, idet han slog fast, at planøkonomi ikke lod sig gennemføre, hvis dele af samfundet fortsat ønskede at holde fast i liberalismen. Her sigtede DsF-formanden til, at Venstre næppe ville lade arbejderklassen få del i de store indtægter, landbruget havde fået som følge af den øgede samhandel med Tyskland. Forholdet til Tyskland blev kun berørt indirekte gennem en opfordring til oprettelsen af et Erhvervsministerium, der skulle udarbejde en beskæftigelsesplan og føre kontrol med økonomien. Dette forslag lå meget på linje med, hvad udenrigsminister Erik Scavenius havde foreslået på et ministermøde den 19. februar 1941. Udenrigsministeren så en tilvækst i beskæftigelsen som et instrument til at tilvejebringe respekt fra Tysklands side i forhold til den demokratiske regering og den indre ro i Danmark. Den økonomiske situation i landet var af en sådan beskaffenhed, at Danmark måtte lade sig inspirere af den tyske planøkonomi for at kunne løse det stigende beskæftigelsesproblem. Scavenius mente, at *Teknisk Central* under

Gunnar Larsens ministerium burde påtage sig at styre økonomien gennem pengeudpumpning og iværksættelse af større statslige projekter. En effektiv løsning på beskæftigelsen og en central styring af økonomien ville betyde bedre tysk forståelse og højere agtelse for en handlekraftig regering, hed det i udenrigsministerens vurdering. I Niels Lindbergs artikel 'Hvad er Planøkonomi' gav han en redegørelse for mulighederne, der lå i teorien om at lade staten styre økonomien. Det var tydeligvis målet med artiklen at imødegå den kritik, som kunne komme fra de kredse af partiet, der var modstandere af et tættere planøkonomisk samarbejde med Tyskland. Lindberg slog derfor fast, at det efter hans overbevisning ikke var ensbetydende med nogen ideologisk tilnærmelse, hvis man bekendte sig til planøkonomien under de nuværende politiske forhold. Modstanderne af planøkonomi havde drejet diskussionen i retning af et tilhørsforhold til kommunisme eller nazisme for at afspore debatten, men i virkeligheden drejede det sig blot om en sikring og en udvidelse af erhvervenes aktiviteter. I juni 1941 udtrykte Lindberg sig mere eksplicit i forhold til planøkonomi og den udenrigspolitiske situation, idet han mente, at udviklingen uundgåeligt gik i retning af mere magt til Tyskland. Derfor var det nødvendigt »at afskrive de økonomiske Fordele og magtmæssige Positioner, der er knyttet til det, der gaar under, og starte friske Overvejelser over, hvorledes man kan faa Haand i Hanke med Opbygningen af det nye«. Udviklingen medførte, at man ville gå bort fra de små liberalistiske stater, som bekrigede hinanden, og i stedet ville man opleve et nyt Europa med et mere planmæssigt samfund.

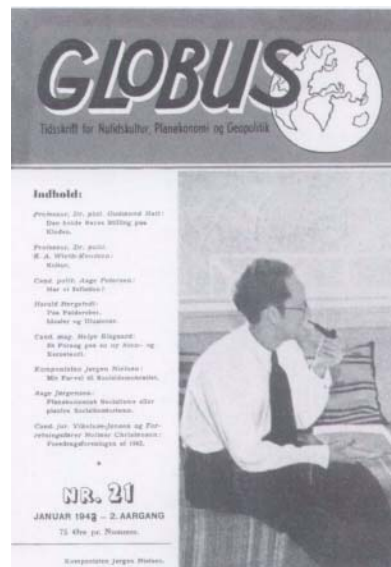
De ideologiske medsvømmere

De øvrige artikler var i højere grad præget af en ideologisk identifikation med Tyskland. Det geopolitiske emne blev fra første nummer i 1941 frem til det sidste i 1945 behandlet af professor i geografi ved Københavns Universitet, Gudmund Hatt, der markerede sig som en ideologisk medsvømmer gennem sine skrivelser og forståelsesforedrag i både radio og *Dansk-Tysk Forening*, i det første nummer kunne man blandt andet læse i Hatts analyse af udviklingstendenserne, at de nye kraftcentre, Tyskland og Italien, ville sørge for at vinde og organisere nye erobrede områder gennem en stadig politisk og økonomisk ekspansion. Gudmund Hatt var som geograf dybt fascineret af at være vidne til det, han anså for at være en 'overlegen' kultur, som bemægtigede sig 'underlegne' områder. Et gennemgående tema for Hatts ar-

tikler var fremdragelse af historiske eksempler på højt udviklede kulturers evne til at organisere sig med klare paralleller til den aktuelle politiske udvikling. Hatt leverede de historiske argumenter for det rimelige i Tysklands ambitioner om opbygning af et såkaldt europæisk 'Storrum' og 'Livsrum' med henvisninger til den udvikling, andre 'Herrefolks' ekspansioner havde affødt.

Harald Bergstedt havde op gennem 1930'erne opnået status som Socialdemokratiets huspoet gennem sin omfattende produktion af skuespil og sange, der havde sat sit tydelige præg på mellemkrigstidens kulturliv. Langsomt gled Bergstedts skrivelser under besættelsen længere og længere væk fra den socialdemokratiske linje for til sidst at ende som skribent med pro-tyske sympatier. I det første nummer af *Globus* bekendte Bergstedt sig fuldt ud til den ideologiske side af forestillingen om et europæisk storrum, hvor mennesket kræ-

Komponisten Jørgen Nielsen tilhørte sammen med Harald Bergstedt den gruppe af socialdemokratiske kulturpersonligheder, som vendte partiet ryggen, efter at der var rejst intern kritik af tidsskriftet Globus. Udmeldelsen af Socialdemokratiet blev optrykt i Globus, hvor Jørgen Nielsen gjorde rede for, at han så sig tvunget til at forlade partiet, når han ikke længere kunne få lov til at følge Staunings linje.

vede plads og opland for ikke at blive kvalt. Man skulle sætte sin lid til, at ungdommen ville opbygge et socialistisk Europa, der byggede mere på, 'hvad der er fælles', og mindre på, 'hvad der adskiller'. Ungdommen ville se med friske øjne på den planøkonomiske verdensorden og yde sit til at omstyrte det, som Bergstedt kaldte 'Tilfældighedernes Snusk og Omtrentlighed'. Et gennemgående træk ved Bergstedts artikler var fastholdelsen af det åndelige og kulturelle fællesskab mellem Danmark og Tyskland. I juli 1941 rettede den unge socialdemokrat H. Steenholt-Laursen i *Globus* en skarp kritik mod Bergstedts opfordring til, at de unge skulle søge deres idealer i et nyordnet Europa, hvilket fik den gamle huspoet til at udtrykke sin åbenlyse beundring for Tyskland. Bergstedt mente, at Tyskland nu havde fået rollen som verdens forsonende magt, og man måtte erkende, »at Tyskland var det mest europæiske. Blomstrer Europa, saa blomstrer Tyskland. Visner Europa, saa visner Tyskland«. Målet var at frigøre sig fra det gamle og opbygge en ny folkekultur, hvor grundstenene var 'Arbejde, Sundhed og Samfundsorden'. I november 1941 strammede Bergstedt argumentationen ved at latterliggøre sine kritikere ved at kalde dem 'Aandelige Halenegere', som lod sig påvirke af engelsk propaganda, der var beregnet på barnlige hjerner. Om hundrede år, når Europa ville være samlet i et storrum, ville hvert barn betegne den europæiske statsform før nyordningen som 'Molbo-Europa', argumenterede Bergstedt. I stedet for at vende sig mod den gamle verden skulle danskerne erkende det nye som en nødvendighed til alles bedste. Europa havde brug for stærk og central styring, og da Tyskland var det stærkeste og største folk, var de selvskrevet »til at blive Herre-Folket i Europa« til lykke for alle, som ville blive samlet under tyskernes 'organisa-

toriske Geni'. Bergstedts artikler affødte massiv kritik internt i partiet, og særligt efter, at han havde fået trykt sin rejsebeskrivelse i den nazistiske avis *Fædrelandet*, blev han anklaget for at have tilsluttet sig Frits Clausens parti. Det fik Bergstedt til at skrive en artikel om 'Sladder i Andegaarden', hvor han beskyldte visse kredse inden for partiet for at have startet en 'lyssky Hviske-Kampagne' mod hans person. Bergstedt afviste alle beskyldninger om partiskifte og erklærede sig som tro Stauningtilhænger, og at han blot fulgte de retningslinjer statsministeren havde udstukket i Studenterforenings-talen.

Redaktøren af *Globus*, Aage Jørgensen, var den af forfatterne, som fra starten kom med de tydeligste markeringer af sympati for den nationalsocialistiske ideologi, 1 juni 1941 skrev Aage Jørgensen en beretning fra en studierejse til Tyskland, hvor han flere steder lod sine pro-tyske sympatier skinne klart igennem, og han adskilte sig fra den øvrige socialdemokratiske fagopposition i en sådan grad, at man med rette kan stille spørgsmål ved hans tilhørsforhold til denne. Aage Jørgensen forsøgte flere gange i sine artikler at placere sig selv i Staunings lejr, men trods ihærdige forsøg på at overfortolke budskabet i Studenterforeningstalen lå hans egne udmeldinger langt fra statsministerens. I en artikel fra januar 1943 løfter han sløret for, hvor isoleret han og de øvrige *Globus*-skribenter på dette tidspunkt var i forhold til Socialdemokratiet, idet »De fleste af os meldte os ud i Stilhed, enkelte er paa brutal maade ekskluderet og frataget deres Erhverv«. Ekskluderet fra Socialdemokratiet fortsatte Aage Jørgensen som redaktør af *Globus* frem til januar 1944, men han havde allerede i vinteren 1942 i hemmelighed påtaget sig hvervet som redaktør af det tyskfinansierede propagandatidsskrift

Stauning i hjemmet på Valeursvej, hvor overskriften på Socialdemokraten tydeligt viser truslen mod Danmark ved udsigten til krig i sensommeren 1939. Pessimismen ovenpå krigsudbruddet og den efterfølgende besættelse kom til at præge Staunings sidste år i statsministerstolen. Udsigten til en tysk sejr eller i bedste fald en kompromisfred fik Stauning til ved flere lejligheder at udtrykke, at Danmark måtte tilpasse sig den økonomisk nyordning. Det drejede sig om at undgå en nazificering af det danske samfund og Stauning så politiske muligheder i at føre en tilpasningspolitik på det økonomiske område i et forsøg på at vise samarbejdsvilje overfor Tyskland uden de store politiske indrømmelser. Samtidigt med at Stauning talte for økonomisk tilpasning rettede han meget skarpe angreb på de danske nazister og deres forsøg på underminere demokratiet.

Europa Kabel. Det var tyskernes ambition, at *Europa Kabel* skulle forsøge at vinde den danske opinion gennem artikler, som udelukkende bragte 'økonomisk' stof, og der var enighed om, at redaktionskomiteens navn ikke skulle komme frem, for at bladet ikke skulle fremstå som et tysk pressepolitisk instrument.

Intern socialdemokratisk kritik af Globus

Kort tid efter, at det første nummer af *Globus* var udkommet, havde fungerende partiformand Alsing Andersen indkaldt Aage Jørgensen til et møde for at forklare ham, at han som redaktør var ansvarlig for, at bladet videregav pro-tyske synspunkter. Alsing Andersen havde peget på, at diskussionen af spørgsmålet om planøkonomi burde foregå i *Socialisten* og ikke i et fo-

rum, der ville blive brugt af tyskerne og de danske nazister i deres propaganda. Det første nummer af *Globus* blev også diskuteret på et møde i partirådet, hvor der blev rettet kritik mod Laurits Hansens og Staunings bidrag. Statsministeren forsvarede sig med, at »Planøkonomi var et Emne, man maatte interessere sig for, og at han ikke kunde se noget forkert i, at der kom et Blad om det«. Det fik Hans Hedtoft til at tage bladet fra munden, idet han mente, at *Globus* stod for en opportunisme, som brød med den politiske linje Socialdemokratiet havde lagt i forhold til samarbejdet med besættelsesmagten. Det fik Stauning til at erkende, at man kunne tale om to forskellige politiske linjer inden for partiet. Selvom Stauning havde forsvaret tidsskriftet, så blev der på interne informationsmøder i de socialdemokratiske partiforeninger advaret imod bladet og kredsens foredragsvirksomhed, men det er først i 1942, at der fra

partikontoret udgik en officiel advarsel mod kredsen i form af et cirkulære. Senere blev der fabrikeret et flyveblad med titlen 'Hvad og Hvem er Globus-Folkene, En Kræftbyld inden for Socialdemokratiet', som formentlig er fremstillet af en af Ringens bladgrupper i 1943.

Havde Børge Schmidt så ret i sin dom over Globus-kredsen, var de blot opportuniste og chanceryttere? Børge Schmidts historiske vurdering af Globus-kredsen skal ses i lyset af tidsånden efter befrielsen, hvor befolkningen og modstandsbevægelsen lagde en hård linje over for kollaboratører og medløbere. Han havde ret i, at *Globus* udviklede sig til et forum, hvor der blev fremført tysk-venlige og pro-nazistiske sympatier, men det var samtidig et tidsskrift, hvor den stuerne planøkonomiske debat fik spalteplads. Det er hævet over enhver tvivl, at den planøkonomiske diskussion, som fandt sted i 1940-1941, og hele spørgsmålet om Danmarks stilling i forhold til de tyske nyordningsplaner, rummer udsagn der skurrer fælt i ørerne efter 1945. Det er vigtigt, at man ser denne diskussion i forhold til, at det i denne periode tydede på, at Tyskland ville komme ud af krigen med forøget magt. Nyordningsproblematikken blev i denne periode seriøst bearbejdet i centraladministrationen og i erhvervenes interesseorganisationer og studeret i vide kredse af samfundet. Derfor er de udsagn, som kommer til udtryk i *Globus*, ikke et isoleret fænomen i denne periode, og i starten var tidsskriftet stuerent og accepteret i dele af Socialdemokratiet. Efter krigen havde historieskrivningen travlt med at sidestille Globus-kredsen med øvrige kollaborationistiske miljøer og grupper, men det var først efter Staunings død, at tidsskriftet blev totalt isoleret inden for arbejderbevægelsen. Havde krigen udviklet sig anderledes, ville tanker og idéer om Danmark og nyordningen måske være be-

tragtet anderledes, men i dag kan vi nøjes med at betragte dem som historiske fejlskud.

Litteratur:

Henning Dalsgaard: Den Tyske Planøkonomi - Investeringer og Priskontrol eller Arbejdsløshed. København, 1940.

Henrik Dethlefsen og Henrik Lundbak (red): Fra mellemkrigstid til efterkrigstid. København, 1998.

Hartvig Frisch: Danmark besat og befriet. København, 1945.

Globus — Tidsskrift for Nutidskultur, Planøkonomi og Geopolitik. 1941-1945.

Hans Kirchhoff: Vor eksistenskamp er identisk med nationens kamp - i: Årbog for arbejderbevægelsens historie, 1994.

Jens Otto Krag: Ung mand fra trediveerne. København, 1969.

Niels-Henrik Nordlien: Træk af den tyske propaganda- og kulturpolitik i Danmark 1940-1943 - En analyse af besættelsesmagtens forsøg på at fremme en tysk-venlig opinion i Danmark. Speciale ved Københavns Universitet, 1998.

Jens Kofoed Pedersen: Kommunist, socialdemokrat og nazist - i: Arbejderhistorie nr. 34, 1990.

Børge Schmidt: Socialdemokratiske Chanceryttere - i: Folkeviljen - Et Modstandsblad, 1946.

Hans-Henrik Sug: Globus-kredsen — En Fagoppositionel gruppe i Socialdemokratiet. Upubl. opgave, 1997.

Arkiver:

Laurits Hansens arkiv (ABA) Thorvald Staunings

arkiv (ABA) Socialdemokratiets Arkiv, Niels

Lindberg (ABA) Gunnar Larsens arkiv (Rigsarkivet)

ABA's arkivbase er taget i brug

Af Anette Eklund Hansen

Et par klik på ABA's hjemmeside vil vise, at institutionen er blevet beriget med en ny søgefacilitet, nemlig muligheden for også at søge oplysninger om arkiverne. Arkivet har fra sensommeren 2000 startet registrering i det nyudviklede arkivprogram. Endnu er mængden af oplysningerne i basen forholdsvis begrænset, men dette vil tiden råde bod på.

For at sikre den største grad af brugervenlighed for ABA's lånere har det fra starten været et ønske, at det kunne lade sig gøre at bruge det samme program til registrering på trods af de meget forskellige samlinger af materialer, som ABA rummer. Dette lykkedes omsider, da ABA's EDB-ansvarlige, Hans Uwe Petersen, videreudviklede ABA's biblioteksprogram, Mikromarc, til et arkivprogram, der lever op til de krav, som registrering efter de internationale arkivstandarder stiller. Lånere vil dermed kun skulle anvende et sæt af søgeskærm-billeder til at finde de materialer de har brug for, hvad enten det er bøger, arkivalier, fagblade eller billeder. Målet er i fremtiden, at en første søgning på et emne vil give en oversigtsliste uanset type af materialer. Låneren vil herefter fra sin hjemme-pc eller på ABA kunne klikke sig videre til mere detaljerede oplysninger om det ønskede materiale.

Hvad findes i arkivbasen nu

Fra ABA's hjemmeside kan man klikke sig videre til arkivbasen. Her er det i første omgang muligt at få en oversigt over de registrerede arkiver i ABA. Herefter må låneren for de fleste arkivers vedkommende bevæge sig hen til ABA's udlån, hvor papirregistrarne over indholdet af arkiverne findes. Og sådan vil det være i de næste år. Arkivet har ikke mulighed for med det samme at nyregistrere allerede registrerede arkiver ind i basen. Det er dog hensigten efterhånden at registrere meget brugte og centrale arkiver i basen eller udforme indtastningsprojekter for grupper af arkiver. Et sådant projekt kan i dag allerede ses, idet arkivar Hannah Linden som et pilotprojekt nyregistrerede alle arkivfonds fra de socialdemokratiske partiforeninger. Via søgeskærm-billedet er det altså i dag muligt at gå ind at se, om den lokale partiforenings arkivalier findes på ABA, og hvilke materialer arkivet indeholder. Det er vores håb i fremtiden at kunne skaffe midler til også at få nyregistreret store og meget brugte arkiver som Socialdemokratiet, SF eller SiD's arkiver i basen.

Hensigten er, at den elektroniske registrering af arkiver gøres tilgængelig på nettet, efterhånden som de færdiggøres, men at lånere altid skal være opmærksom-

Et vue gennem arkivet. Arkivet omfatter mere end 4000 hyldemeter registrerede papirarkiver.

me på, at registreringen af de ældre arkiver findes i papirform på ABA.

Hvad er målet for fremtiden

Målsætningen i arkivet er altså først og fremmest at registrere nye arkiver, så registreringen bliver tilgængelig elektronisk, derefter i det omfang det er muligt, at indtaste oplysninger om de gamle arkiver.

Et længe næret ønske er dog allerede nu blevet omsat til et registreringsprojekt. LO har via en ekstra bevilling gjort det muligt, at der bliver foretaget en samlet

nyregistrering på edb af organisationens meget omfattende arkiv fra perioden 1898-2000. Registreringen af arkivet i dag er opdelt på flere, ikke lige let tilgængelige registranter. Når projektet om tre år er færdigt, vil det betyde en meget stor lettelse for lånerne, idet de ved tværgående emnesøgninger vil kunne finde netop det materiale, de har brug for.

Arkivbasen er færdigudviklet i sin grundform, men som alle der arbejder med edb ved, er databasearbejde et løbende udviklingsprojekt.

Et af disse områder er emneordssøgningen. Dette er

et af de mest centrale problemer inden for registrering, som både arkiver, biblioteker og museer arbejder med. Hvordan sikrer man, at et dokument eller en sagsakt altid kan fremfindes? I samtiden har vi fælles betegnelser for emner eller begivenheder, men hvad sker der, når det samme emne skal søges over 100 eller 150 år. Fortidige betegnelser kendes ikke af nutidens mennesker, og organisationer skifter navne over tid. Som eksempler på dette kan nævnes et begreb som alderdomsforsøgelse, der bliver til aldersrente, folkepension og ældrepolitik, eller en gammel organisation som Dansk Arbejdsmandsforbund, der skifter navn til Dansk Arbejdsmands- og Specialarbejderforbund og sidst til Specialarbejderforbundet i Danmark.

Arkivets diskussioner peger nu i retning af at bruge en hierarkisk emneordliste, en såkaldt thesaurus. Pointen er, at emneord vil kunne underordnes i hierarkier, således at søgningerne både kan være 'brede' og 'smal-

le'. Udgangspunktet for en sådan thesaurus vil være en grundstamme af emner og ord, men det vil fremover være en løbende proces at tilføje nye emneord, fordi samfundet udvikler sig, og nye begreber og emner opstår.

Et andet meget vigtigt område, som arkivet endnu ikke har taget hul på, er den elektroniske arkivering. Arbejderbevægelsens stigende brug af elektronisk arkivering nødvendiggør, at arkivet i en ikke fjern fremtid også skal åbne mulighed for modtagelse af elektroniske arkiver. Der er dog endnu ikke sat et egentligt udviklingsarbejde i gang, men visse forundersøgelser er foretaget.

Arkivet har med ibrugtagningen af registreringsprogrammet taget et afgørende spring ind i den elektroniske fremtid, som vil blive til nytte for alle brugere af arkiverne og være med til at højne kvaliteten i forskningen i arbejderbevægelsens historie.

Arkivprogrammet er opbygget på baggrund af den nyligt udviklede internationale arkivregistreringsstandard: 'General International Standard Archival Description' (ISAD(G)) og 'International Standard Archival Authority Record' (ISAAR), udviklet af en komite under The International Council of Archives (ICA). På ABA's hjemmeside/arkiv findes en beskrivelse af ABA's arkivformat. Denne følger de to standarder med visse tilretninger og tilføjelser, så den passer til registrering af ABA's arkivfonds. På hjemmesiden findes også links til ICA.

ISAD/ISAAR er standarder til beskrivelse af arkiverne og indholdet i disse. De er ikke i sig selv systembeskrivelser, men i og med at målet er standardisering af oplysninger, er skridtet taget mod den elektroniske registrering. Da målsætningen for ABA så vidt muligt har været kun at benytte ét program, blev vores biblioteksprogram Mikromarcs felter tilpasset til arkivstandarderne. De øvrige faciliteter, som biblioteksprogrammet indeholder, såsom udlånsmodul med stregkodning, reservation m.m., vil med visse tilretninger også kunne bruges i det daglige arbejde med arkiverne.

Jubilæumsskrifter 1999-2000

Den faglige arbejderbevægelse

Blikkenslagere, rørarbejdere

Blik & Rør, Odense afdeling : 110 år. - Odense : Blik & Rør, Odense afdeling, (2000). - (8) s. : ill.

Bygningsarbejdere

Vi har bygget på Vestegnen i 100 år / (Lars H. Nielsen). - (Glostrup): (TIB, afd. 28), (1997?). - 44 s.: ill.

Handels- og kontorfunktionærer

Fra flippoletar til lønarbejder : HK, 1900-2000 / Jonna Duch Christensen, Søren Federspiel. - [Kbh.] : [HK/Danmark], 2000. - 187 s. : ill.

Fra pult og disk : HK'ere fra Djursland fortæller om deres arbejdsliv / redaktion og tilrettelæggelse: Børge Kjær. - (Grenå) : HK/Djursland, 2000. - 176 s. : ill. Udgivet i anledning af afdelingens 90-års jubilæum.

Det er dig det gælder : det pæne oprør - HK Århus 1899-1999 / redaktion og tilrettelæggelse: Cathrine Kyø Hermansen, Inger Lise Eriksen-Jensen, Inge Johansen. - (Århus): HK Århus, 2000. - 96 s.: ill. Omslagstitel: Det pæne oprør.

Metalarbejdere

1950-2000 : Dansk Metal Bjerringbro : 50 år, 4. april 2000 / tekst: Finn Højbjerg Christensen, Lene Møller, Kai O. Andersen. - (Bjerringbro): (Dansk Metal, Bjerringbro), (2000). - 61 s. : ill.

Socialpædagoger

50 års jubilæum : historien om LFS / af Jan Eskildsen og Merete Astrup ; udgivet af Landsforeningen af Socialpædagoger. - Kbh.: LFS, (1990). - 24 s. alle ill.

Specialarbejdere

21. marts 1899-21. marts 1999 : SiD Aabenraa-Rødekro. - (Åbenrå): (SiD, Aabenraa-Rødekro), 1999. - 77 s. : ill. Udgivet i anledning af afdelingens 100 års jubilæum.

SiD Industri : mere end 100 års faglig virke / ansvarshavende: Bo Petersen. - (Fredericia): SiD Industri, Fabrikarbejdere i Fredericia, [1999]. - 92 s. : ill. Udgivet i anledning af afdelingens 100 års jubilæum.

Sygeplejersker

Wingender, Nete Balslev: Firkløveret og ildsjælene : Dansk Sygeplejeråds historie 1899-1999. - Kbh. : Dansk Sygeplejeråd, 1999. - 2 bd. (249, 205 s.) : ill.

Sømænd

Friis, Bent J.: Helsingør Sømandsforening i 125 år : en gammel forenings historie : mennesker, levevilkår og begivenheder i Helsingør. - (Snekkersten) : Kurs, 2000.-71 s. : ill.

Den politiske arbejderbevægelse

Socialdemokratiet

100 år med Socialdemokratiet Ulfborg-Vemb / redaktion: Anna Trankjær ... (m.fl.). - (Ulfborg): (Socialdemokratiet, Ulfborg-Vemb), 2000. - 39 s. : ill.

Socialdemokratiet Kerteminde by : 1900-2000 / ansvarlig: Allan Sjørlev Christensen. - (Kerteminde): Socialdemokratiet Kerteminde by, 2000. - 23 s. : ill.

Arbejderoplysning og kulturelle organisationer

AOF Esbjerg : 75 års jubilæumsskrift. - Esbjerg : AOF Esbjerg, 1999. - 75 s.: ill.

Madsen, Carl Johan: AOF Kolding 75 år. - (Kolding): AOF Kolding, 1999. -415 s. :ill. Omslagstitel: AOF 1924-1999.

Gitte Lunde Johansen

Afleveringer til ABA i 2000

Utrykte afhandlinger

Andersen, Steen: Administrationen og den handelspolitiske tilpasning : embedsmændenes rolle i formuleringen af den handelspolitiske kollaboration 1940-41. -(Kbh.), 1997.-1 02 s. Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Arbejderidrætten i mellemkrigstiden ifølge Arbejderbladet: nationale og internationale aspekter / ved Morten Hansen og Oliver Vanges. — (Kbh.), 2000. - 59 bl.

HS4 afløsningsopgave ved Institut for Idræt, Københavns Universitet.

Bendixen, Thomas: En undersøgelse af de danske frivillige korps 1918-1937 : med særligt henblik på Akademisk Skyttekorps : Socialdemokratiets og Det Radikale Venstres syn på korpsene samt baggrunden for korpsforbudet. - (Kbh.), 2000. - 96, XXV11 s. : ill. Speciale ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Brix, Carl Otto: Socialdemokratiets forsvarspolitiske skifte i 30'erne. (Køge),

(1999).-23 bl.

Opgave ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Christiansen, Charlotte: Die Selbstinszenierung der DDR als modernes Land : eine Untersuchung über die Situation der Jugendlichen bezüglich Freizeit, Bildung und Beruf in den Jahren 1970-75, dargestellt in zwei Jugendzeitschriften der DDR. - Kbh., 2000. -ii, 108 s. : ill. Speciale ved Institut for Germansk Filologi, Københavns Universitet.

Essen, Sarah von: Kulturministeriets første år. - (Kbh.), 2000. - 20, (3) bl. Bacheloropgave ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Folkmann Andersen, Mogens: Danmark og Europa : dansk markedspolitik med særligt henblik på Fællesmarkedet i perioden 1957-63. - (Kbh.), 2000. - 106 bl. Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Frenzel, Martin: Zwischen neoliberaler Anpassung und ökosozialen Aufbruch? : der programmatische Wandel der So-

zialdemokratie in Dänemark und Deutschland im Vergleich (1982-1999). - Mainz, 1999.-259 s. Diplomarbeit beim Institut für Politikwissenschaft, Johannes-Gutenberg-Universität Mainz.

En glimrende lejlighed til at tie? : et projekt om dansk udenrigspolitik i forbindelse med Abessinienkrisen 1935-36 / skrevet af: Knud Jeppesen ... (et al.). - (Roskilde), 2000. - 80 bl. : ill. Projekt ved Institut for Historie og Samfundsforhold, Roskilde Universitetscenter.

Helbo Jespersen, Anne: Esterne fra minoritet til majoritet : en undersøgelse af magt, modstand og legitimitet i Sovjetperioden 1940-199 L-(Kbh.), 1998.-133 s. Speciale til magisterkonferens i antropologi ved Københavns Universitet.

Hessellund Klausen, Helle: Freie Deutsche Jugend - fra überparteiliche ungdomsorganisation til SED-masseorganisation 1946-1949? : et projekt om den østtyske ungdomsorganisations FDJs udvikling i årene 1946-1949. - (Kbh.),

(1999). -30, (28) bl. Bachelorprojekt ved Historisk Institut, Københavns Universitet.

Jansen, Trine: Komintern og dannelsen af de skandinaviske kommunistpartier (1919-1924). - (Århus), 2000. -101, (27) bl.
Speciale ved Historisk Institut, Århus Universitet.

Jørgensen, Torsten Bo: Das Amerika-bild des Sozialdemokratischen Hochschulbundes 1960-69. - (Kbh.), 2000. - 106 bl.
Speciale ved Institut for Germansk Filologi, Københavns Universitet.

Klaren, Katarina: Det socialdemokratiske motet med miljøfrågan : integreringen af det miljøpolitiske idéelementet hos de socialdemokratiske partierna i Danmark, Norge och Sverige. - (Bergen), 2000. - 157 bl. Hovedoppgave vid Institutt for sammenlignende politikk, Universitetet i Bergen.

Konsekvensen af- »Illusionsløs realisme« : et projekt om »Blekingegade-gruppen« / et projekt af: Andreas Na-wrocki og Lars Jakob Augustesen. - (Kbh.), 2000.-I 63 s. Historiespeciale ved Roskilde Universitetscenter.

Det levende arbejde, den døde fagbevægelse? I et projekt af: Susan Pallesen ... (et al.). - (Roskilde), 2000. - 121 bl.

Kampagnen mod Atomvåben, plastiknål, 35 mm, ca. 1960. Den første påskemarch Holbæk-København fandt sted 1960 og blev gentaget de følgende tre år efter det engelske forbillede, startet nogle år tidligere. Symbolet, der i dag bredt benyttes som fredstegn og udtryk for alternativ tankegang, er oprindeligt et semaforesignal med to håndholdte flag for bogstaverne CND - Campaign for Nuclear Disarmament, navnet på den engelske atomkampagne.

Projekt på Sambas, Roskilde Universitetscenter.

»Lige ved — og næsten?« : en analyse af Påskekrisen 1948 / udarbejdet af Jakob Sørensen og Peer Henrik Hansen. - (Roskilde), 1999. - III, 161, 16 s., tav. : ill.

Speciale ved Institut for Historie, Roskilde Universitetscenter.

Nexø, Sniff: Hvor skoen trykker — :

foreningsdannelse, social identitet og modernisering blandt ubemidlede landboere på Møn ca. 1870-1905. - (Roskilde), 1997.-96 s.

Speciale ved Institut for Historie og Samfundsforhold, Roskilde Universitetscenter.

Pedersen, Sune: Kampen for fred : den liberale fredsbevægelse i Danmark 1919-1960. - (Kbh.), 2000. - 2 bd. : ill. Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Rybner, Svend Christian: Bag Madrids barrikader : den politiske magtkamp fra stormen på byen i november 1936 til Largo Caballeros fald i maj 1937. - (Kbh.), 2000.-106, (6) s. Speciale ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Sarfelt, Charlotte: Den faglige organisering i Frankrig : hvad er årsagerne til den lave faglige organisering i Frankrig? - (Kbh.), 2000. - 91, 7 bl. Speciale ved Romansk Institut/Fransk, Københavns Universitet.

Skurebørste og skolepult: Københavns Tjenestepigeforenings Fagskole 1906-27 / Pernille Frederiksen, Cathrine Harhoff Mazet og Lene Reichel. (Roskilde), 2000. - 67 s. Historie modul 3, Roskilde Universitetscenter.

Stadager, Anne: Harald Bergstedt og af-

holdssagen : en biografisk analyse af et afholdsenagement 1919-1934. - (Roskilde), 2000. - 97 s. Speciale ved Institut for Historie og Samfundsforhold, Roskilde Universitetscenter.

Den tidlige besættelsehistorie - en konsensushistorie? I skrevet af: Bjarke Følner ... (et al). - (Roskilde), 2000. - 120 s.

Opgave på 2. modul, Historie, Institut 5, Roskilde Universitetscenter.

Wagner, Ulrik: Dannelsen af Dansk Arbejder Idrætsforbund. - (Kbh.), 2000. - 24 bl.

Opgave i Historie og Sociologi I ved Institut for Idræt, Københavns Universitet.

Øverland, Kjersti: Demokratisering av den høyere utdanning etter 1945 : ble intelligensreserveren mobilisert? -(Kbh.), 2000.-31 s. : ill. Bachelorprojekt ved Institut for Historie, Københavns Universitet.

Dorte Ellesøe Hansen

Arkivafleveringer

Fagbevægelsen

CO-Metal: Journal 1994-1995

Dansk Jernbaneforbund. Stationspersonalets Fællesbestyrelse: Referater 1913-1930, 1948-1959

»Internationale« i lommeformat, 35x45 mm, formentlig japansk, ca. 1975. Den lille indretning spiller de første strofer af Pierre de Geyters melodi fra 1888 til arbejderbevægelsens internationale kampsang. Internationale - eller strofer fra samme - var i mange år kendingsmelodi for Sovjetunionens radiostationer.

Dansk Postforbund: Referater 1907-2000, sager

Dansk Smede- og Maskinarbejder Forbund: Materiale om storlockouten 1899

Landsorganisationen i Danmark: Journalsager 1994-1996, arbejdsretssager 1996, ujournaliserede sager 1994-1996

Stationspersonalets Afdeling I. distrikt: Referater 1918-1963, regnskaber 1904-1971, sager

Statstjenestemændenes Centralorgani-

sation (CO H): Referater, journalsager m.m. 1910-1989

Tuborg Medhjælperforening: Referater 1918-1945

Tuborg Mineralvandsklub: Referater 1918-1960

Politiske partier og organisationer

Danmarks Kommunistiske Parti, Roskilde distrikt: Referater ca. 1945-ca. 1994, korrespondance

Den socialdemokratiske byrådsgruppe i Ribe Byråd: Referater 1970-1986

Den socialdemokratiske folketingsgruppe: Korrespondance 1995-1996

Gruppe 5: Referater og korrespondance 1975-1981

SFOF-København: referater 1985-1986, programmer 1979-1982

Socialdemokratiet i Ribe: Referater 1972-1984, årsrapporter 1933-1961, Aktivgruppen, sager

Socialdemokratiet i Rødovre: Referater, korrespondance 1993-97, div. ældre materiale

Socialdemokratiet, 14. kreds Enghave: Referater 1976-1990'erne

Socialdemokratiet, 5. kreds Blågård: Referater, korrespondance 1985-1989

Socialdemokratiet, Ribe Kredsen: Referater 1966-1983

Socialdemokratiet: Referater fra hovedbestyrelse, forretningsudvalg m.m. 1998

Socialdemokratisk Samfund: 1968-1973

Socialistisk Arbejderparti: Referater, korrespondance, internationale forhold 1950-1980

Socialistisk Debat: Materiale om SD og møderækker inden for SFOF 1990

Socialistisk Dialog: Diverse materiale 1993-95

Socialistisk Folkeparti, fagligt sekretariat: Referater, korrespondance 1990-1993

'Socialistisk Folkeparti, København: Fælles 1.maj-forhandlinger 1978, 1.maj-materiale 1979-1982, kommunevalg 1981-1985, repræsentantskabsmøder 1978-1986, SF i København 1959-1977 (manus af Steen Gottlieb)

Socialistisk Folkeparti, Nørrebro IL-12, kreds: Referater 1961-1987, regnskaber 1964-1982

Socialistisk Folkeparti: Udvalg 1996-1998

Andre organisationer

A/S Enrico: Referater og regnskaber 1943-1986

Nål fra Folkefronten til Palæstinas Befrielse (PFLP), 17 mm, metal, ca. 1970. PFLP var en marxistisk organisation i PLO og velkendt i Vesteuropa som følge af en række spektakulære flybortførelser. Organisationen havde snævre bånd til bl.a. den tyske Rote Armee Fraktion og den såkaldte Blekingegadebande (retssag 1989-91), som gennem de foregående år havde lavet en stribe store røverier, angiveligt til støtte for PFLP.

Aldrig mere krig: Udklipsbøger

ALKA: Referater, korrespondance med forsikringsselskaber, medarbejderforhold, regnskaber, forsikringer, marketing, kooperative forsikringskonferencer.

Alliance: Referater, regnskaber, korrespondance m.m.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd: Referater 1936-1959

Arbejdernes Ligkistemagasiner: Referater fra generalforsamlinger og bestyrelsesmøder 1908-1992, regnskaber 1910-1974

Arbejdernes Livsforsikringsselskab: Referater 1903-1940, overenskomster med Statsanstalten og medforeninger 1903-1940, regnskaber 1905-1944, udklip

Dansk Kooperativ Assurance: Referater 1930-1942, korrespondance og regnskaber

Den socialdemokratiske Presse: Referater 1954-1969

DUI - Leg og Virke: Referater, korrespondance m.m.

Foreningen 1.maj: Referater 1922-1973

Murernes socialdemokratiske Klub: Kassebog, medlemsbog 1949-1968

Murersvendenes a/s: Referater fra generalforsamlinger og bestyrelsesmøder 1899-1988, regnskaber 1899-1967, love og vedtægter

Mælkeriet Enigheden: Referater, regnskaber, medlemsprotokoller, korrespondance 1894-1994

Nordlyset: Referater, regnskaber, forsikringer, marketing, medarbejderforhold

Puljen (selskabelig forening under Egmont H. Petersen): Referater 1927-1999

Røde hjælp: Referater, korrespondance

Ulandssekretariatet: Journal 1987-1993

Personer

Gelius Lund: Manuskripter 1960-1980

Hans Melgaard: Materiale vedr. uddannelse, arbejdsmiljø inden for gartnerens arbejdsområde, erindringer

Johannes Laursen: Breve fra J.O.Krag og Viggo Kampmann

Knud Thomsen: Lydbøger

Kaare Vesterlyng: Arbejdsskadesag (stenhuggerne)

Lasse Budtz: Manuskripter, referater, notater, korrespondance, udklipsbøger

Mogens Lykketoft: Manuskripter, korrespondance, sager

Per Hækkerup: Manuskripter, korrespondance

Pia Westphal: Teaterarkivalier 1970'erne

Poul Petersen': Materiale fra Internationale socialister, Bryggeristrejken og faglige udvalg

Robert Pedersen: Manuskripter, breve, udklip

Steen Christensen: Internationalt materiale

Aage Kjeldsø: Materiale fra forskellige politiske organisationer

ABA vil gerne takke alle, der har afleveret materiale til arkivet.

Anette Eklund Hansen

Billedafleveringer

I billedarkivet er der indgået 34.114 billeder i 2000. Fordelingen på givere og emner er følgende:

Fagbevægelsen

Dansk Kommunalarbejder Forbund/Kommunale Opsynsmænd: FOA Forbunds billeder

Dansk Metalarbejderforbund: Albums med kongresbilleder

Bryggeriarbejderforbundet: Tuborg, faglig klub, Fagenes Fest

SiD: Portrætter, Kooperationen, Enigheden, arbejdspladser

LO Storkøbenhavn: Kongresbilleder *LO-*

Bladet: Portrætter

Fotografer

Pressefotograf Harry Nielsen: Portrætter samt diverse emner

Arkiver, biblioteker og museer

Odder Lokalhistoriske Arkiv: Portrætter

Bvhistorisk Samling for Lvnng-by-Taarbæk Kommune: HK-arbejdsplads, Københavns Skattevæsen

Tårnby Lokalhistoriske Samling: Esbjerg Højskole, HK-kongres

Politiske partier

Socialdemokratiet S. kreds: Albums

Afleveringer fra enkeltpersoner

Daugård: Fagbevægelsen England

Carl Emil Hansen: A-pressen

Kooperationen

Mælkeriet Enigheden: Hovedsagelig arbejdspladsbilleder

Murersvendenes Aktieselskab: Organisationsbilleder, bygninger

Arbejdernes Ligkistemagasinet: Diverse bisættelser, herunder Staunings

Øvrige organisationer

Aktuelt: Portrætter, store formater

Arbejdsmiljøfondet: Diverse aktiviteter

Karen Kræmer

Medarbejdernes aktiviteter

Publikationer/Artikler 2000

Lizette Albæk Nielsen

Det er ikke lutter gode minder. - i: Sønderjysk månedsskrift, nr. 5, maj 2000. S. 129-133

Besat barndom. - i: Arbejderhistorie nr. 2/2000. S. 31-52

Ole Arent

Mikrofilm. - i: ABA årsskrift 1999. S. 33-40

Gerd Callesen

Marxismens samlede værker. - i: Dagbladet Arbejderen 17. juni. S. 12

Friedrich Engeis' rolle i den internationale arbejderbevægelse. - i: Solidaritet - venstresocialistisk tidsskrift for analyse & debat nr. 2/2000. S. 30-39

Marxismens nye grundlag. Fra den første til den anden MEGA. - i: Solidaritet - venstresocialistisk tidsskrift for analyse og debat nr. 3/2000. S. 25-30

MEGA fra Marx og Engels. - i: Røde Fane. Tidsskrift for marxistisk teori og 48

debatt, Larvik, 29. arg. nr. 5. S. 42-46

Artikler om dansk og udenlandsk fagbevægelse i: Danmarks Nationalleksikon bd. 16, 17, 18

Bidrag til Solidaritet. Leksikon for det 21. Århundrede

Artikler/opslag om Nina Bang, J.O. Krag, Aksel Larsen, Martin Andersen Nexø, Th. Stauning og Danimarca i: Aldo Agosti et al. (red.): Enciclopedia della sinistra europea nel XX secolo, Editori Riuniti, Roma 2000

Anmeldelser i: Arbejderhistorie, Dagbladet Arbejderen, A nemzetközi munksmozgalom történetéből. Évkönyv 2001

Dorte Ellesøe Hansen

Jubilæumsskrifter 1998-1999. - i: ABA årsskrift 1999. S. 41-43

Anette Eklund Hansen

Biografier af Lone Christensen (s. 310-11) og Margit Fogh Jensen (s. 497-98). - i: Dansk Kvindebiografisk Leksikon bd. 1

Kvindearbejde, ligeløn. - i: Solidaritet. Leksikon for det 21. Århundrede

Laura Alkjærsg-Hedebøl - en pioner i arbejderoplysningens tjeneste. - i: ABA årsskrift 1999. S. 18-25

Mellem arbejde og familie. Arbejderbevægelsens syn på forholdet mellem familie- og arbejdsliv ca. 1945-1980 [sammen med Klaus Petersen]. - i: Arbejderhistorie nr. 4/2000. S. 33-54

Væk fra kødgryderne. Kvinder og arbejde i 1900-tallet. - i: Dansk Kvindebiografisk Leksikon bd. 4 (Alle tiders danske kvinder). S. 126-135

Anmeldelse i: Arbejderhistorie nr. 2/2000

Jens Kofoed Pedersen

Katolske arbejderes arkiv. - i: ABA årsskrift 1999. S. 26-28

Anmeldelse i: Arbejderhistorie nr. 1/2000

Hans Uwe Petersen

ABA's bøger og blade på nettet. - i:

Foredrag

Hvad er ABA? Socialdemokratiets 7. & 16. kreds, 15. februar (Henning Grelle)

Arbejderbevægelsens historie 1982-2000. Pensionisternes Samvirke, 8. marts (Henning Grelle)

Federico Engels nel movimento operaio: 1885-1895 den 5., 6., 7. april hos hhv. Centre Studi Filippo Buonarroti, Milano, Centro Documentazione Antonio Labriola, Torino og Centro di documentazione »Logos«, Genova (Gerd Callesen)

Oplæg ved 3rd European Social Science History Conference i Amsterdam, 12. april (Anette Eklund Hansen)

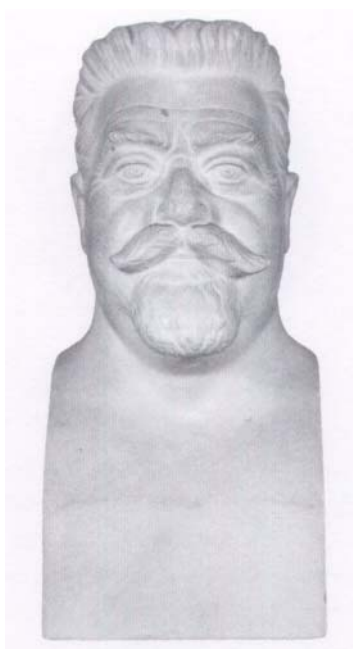
Dansk fagbevægelses historie. Russisk besøg på LO-skolen, 11. december (Henning Grelle)

Konferencer, seminarer, møder

Møde i IALHI Coordination Committee, Paris 5. februar (Gerd Callesen)

LO's ligestillingskonference, 8. marts (Anette Eklund Hansen)

Konference for nordiske arbejderarkiver

Buste af M. C. Lyngsie (1864-1931) 160 mm høj, gips, lavet 1933 af billedhuggeren Svend Lindhart og formet fremstillet af det nu lukkede Søholm Keramik på Bornholm. Den blev solgt gennem Fremads Boghandel. Originalen måler en halv meter. Lyngsie var formand for arbejdsmandsforbundet (SiD) fra 1892 til sin død og desuden medlem af Folketinget 1898-1906 og af Landstinget 1925-31. Busten blev »genudgivet« til SiD's 39. kongres i 1980. Svend Lindhart fremstillede en tilsvarende buste af Th. Stauning, der ligeledes blev mangfoldiggjort.

og -biblioteker i København 22.-24. maj (Jens Erik Kofoed Pedersen m.fl.)

Nordiske arkivdage i Århus 24.-26. maj (Anette Eklund Hansen, Henning Grelle, Hannah Linden)

Forskningsbibliotekernes årsmøde 15. juni (Henning Grelle)

IALHI konference 6.-8. september i Oslo (Gerd Callesen, Henning Grelle)

Marx-Engels-Gesamtausgabe: koordineringsmøde i Berlin 11. september (Gerd Callesen)

Socialdemokratiets kongres, Ålborg 13.-17. september (Henning Grelle, Hannah Linden)

»Mainstreaming: teoretisk, taktisk og praktisk«, Netværket: Kvinder, køn og arbejdsmarked, 29. september (medarrangør Anette Eklund Hansen)

LO's kulturkonference, LO-skolen, 1.-2. november (Henning Grelle)

Dialog om det fremtidige statslige ligestillingsarbejde. Årsmøde i Netværket: Kvinder, køn og arbejdsmarked, 15. november (Anette Eklund Hansen)

Broby-Johansen 100 år. Konference 24.-26. november 2000 (medarrangør Gerd Callesen, deltagere Anette Eklund Hansen, Henning Grelle)

SFAHs 30-års jubilæumsseminar, 4. december (medarrangør Anette Eklund Hansen, deltagere Hannah Linden m.fl.)

Seminar om velfærdsstaten: Køn, magt og velfærd, Sociologisk institut 8.-9. december (Anette Eklund Hansen)

Redaktions-, konsulent- og foreningsarbejde

Rudolf Broby-Johansen - en central outsider i det 20. århundrede. Redigeret af Olav Harsløf under medvirken af Ivan Boserup og Gerd Callesen

Ole Wulff: Baggårdsyngel - Beretninger fra det 20. århundrede bd. 5. Redaktion: Lizette Albæk Nielsen og Anne-Lise Walsted

Formand for Arbejdsmuseets Venneforening (Henning Grelle)

Censor på historiefaget ved universiteterne (Anette Eklund Hansen)

Korresponderende redaktør til:

- A Nemzetközi Munksmozgalom Torténetébol. Évkönyv, Budapest (Gerd Callesen);
- International Labor and Working-Class History, New York (Gerd Callesen);
- Socialism & Democracy, New York (Gerd Callesen);

Bronzeplakette med indskriften »Våren 1931-51«, diameter 75 mm, vægt 150 g. At arbejdersangkorene spillede en ofte overset rolle som det første forum, hvor fagfæller kunne drøfte fælles problemer, ses, når man kaster et blik på tidspunktet for deres oprettelse: Typograferne (1846), Rådvad-smedene (1862), tobaksarbejderne (1867) og murerne (1868). Herefter gik det slag i slag. Et landsforbund for arbejdersangere blev oprettet i 1925 med 65 kor og 1.500 sangere tilsluttet, i 1950 rummede forbundet 126 kor med 3.800 sangere. Og denne del af den klassiske arbejderkultur eksisterer fortsat: Tre orkestre, 63 kor og 1.700 sangere er i dag tilsluttet Dansk Arbejdersanger- og Musikerforbund. Det er ikke lykkedes at finde oplysninger om »Våren«, med mindre det drejer sig om det i 1896 oprettede kor af samme navn for arbejderne på Hærens Våbenarsenal i København.

Medlem af:

- Arbejdsmuseets bestyrelse (Henning Grelle)
- Wissenschaftlicher Beirat der Internationalen Marx-Engels-Stiftung (IMES), Amsterdam (Gerd Callesen)
- Coordination Committee i International Association of Labour History Institutions (Gerd Callesen)
- Komiteen til udarbejdelse af Dansk Kvindebiografisk Leksikon (Anette Eklund Hansen)
- SFAHs bestyrelse (Anette Eklund Hansen)
- Kulturministeriets Privatarkivudvalg (Anette Eklund Hansen)
- Repræsentant for ABA ved uddeling af Arbejderhistorieprisen (Anette Eklund Hansen)
- Redaktion af Arbejderhistorie. Tidsskrift for historie, kultur og politik (Anette Eklund Hansen)
- Medlem af bestyrelsen for Landsforeningen til bevaringen af fotografier og film (Karen Kræmer)

Bestyrelse og medarbejdere

ABA's bestyrelse

Harald Børsting, LO (formand) Dorrit Andersen, Landsarkivet for Fyn Gert Thaysen, Socialdemokratiet Ole Askvig, AOF Torben Bach, SiD

Niels Senius Clausen, Roskilde Universitetsbibliotek

Hans Christian Eisen, Socialdemokratiet

Peter Ludvigsen, Arbejdermuseet

Claes Lyngholm Andersen, Det Koo- perative Fællesforbund i Danmark

Bjarne Salomonsen, A-Pressen

Erik Strange Petersen, SFAH

Gerd Callesen, ABA

Anette Eklund Hansen, ABA

Henning Grelle, ABA

Gitte Lunde Johansen, ABA (til oktober)

Eva Nancke, ABA

Karen Kræmer, ABA (fra november)

ABA's medarbejdere i 2000

Forretningsfører Henning Grelle

Assistent Tine Marstrand EDB- konsulent Hans Uwe Petersen

Arkiv

Afdelingsleder Anette Eklund Hansen

Bibliotekar Hannah Linden Arkivar Jens Erik Kofoed

Arkivar Steen Andersen (vikar, tiltrådt oktober)

Assistent Per Askbo

Projekt: Lizette Albæk Nielsen

Studentermedhjælper Pelle Larsen

Bibliotek

Afdelingsleder Gerd Callesen

Bibliotekar Dorte Ellesøe Hansen

Bibliotekar Gitte Lunde Johansen

Bibliotekar Bjarne Frandsen (vikar, fratrådt april)

Assistent Ole Arent

Assistent Eva Nancke

Jobtræning: Frank Flodin (fratrådt august)

Jobtræning: Ib Steen Johansen

Studentermedhjælper Stine Kjellerup

Billedarkiv

Billedarkivar Karen Kræmer

Assistent Marion Bradtberg

Jobtræning: Xander Truelsen

Fagbevægelsens Fælles Bibliotekssystem

Bibliotekar Freddie Nielsen

ABA-kuriosa

*Ved Dorte Ellesøe Hansen &
Xander Truelsen*

Fotos: Nikolaj Vibede

Den 6. nordiska arbetarsånger- och musikfesten, sv. Arbetarsångerförbundet 25 år, Stockholm 1972 - brochenål, 50 mm, metal. 1972 var det år, statsminister Jens Otto Krag udtalte, at Danmark skulle være 'Nordens port til Europa', og Danmark i øvrigt stemte sig ind i Fællesmarkedet (EU). Ved stævnet, som blev afviklet på det olympiske stadion i Stockholm, var der 5-8.000 deltagere fra henholdsvis Norge, Finland og Sverige, men mindre end 100 fra Danmark.

Papirkniv, 250 mm, metal, fremstillet i anledning af Socialdemokratiets 50-års jubilæum i 1921. Motivet -den unge frihedens gudinde med kransen for Frihed, Lighed og Broderskab - er formentlig lånt fra den engelske maler og grafiker Walther Crane (1845-1915), hvis jugendin-spirerede motiver med forkærlighed anvendtes af de europæiske socialistpartier.

Medlemskort til Socialdemokratiet/
Den internationale Arbejderforening

1873, 80x50 mm, karton. Det danske parti var sektion af I. Internationale (1864-72), heraf navneforvirringen. Internationalen havde Karl Marx som drivkraft. Af den afblege-de påskrift fremgår det, at medlemskortet - 'no. 14' - er udstedt til 'Borger L. Opitz, Cigarmager', og med lidt god vilje kan man forestille sig, at Th. Stauning, der blev udlært som cigarruller 1892, har kendt ham.

DUI-statuette, 145 mm, 50 gram i zinklegering, formentlig 1930'erne. De unges Idræt - i dag DUI - Leg og Virke - blev stiftet i 1905 for at modvirke den militarisme, der dengang prægede de andre uniformerede børnekorps, og samtidig gode jordbunden for en fremtidig rekruttering til Socialdemokratiet. Som også i dag var aktiviteterne domineret af naturoplevelser, dyrkning af hobbies og socialt samvær under afslappede former. I dag har organisationen ca. 6.000 medlemmer, omtrent en halvering de seneste 25 år, og har et omfattende samarbejde med spejderkorpsene. Partitilhørsforholdet er i dag ikke så tæt som tidligere, men den blå uniform med den røde halsklud eksisterer fortsat.

'Internationale' i meget lille lommeformat, 22x25 mm, 76 sider, ungarsk, ca. 1980. Den lille bog inde-

holder første vers af Internationale på 32 sprog, heriblandt dansk og esperanto (opslaget), og så eksotiske tungemål som malay, koreansk og vietnamesisk, fuldt læseligt, men en lup anbefales. Teksten blev digtet af Eugène Pottier under Pariserkommunen 1871, men fik først sin nu brugte melodi 17 år senere. Internationale på dansk blev første gang trykt i oversættelse af Hans Laursen i Social-Demokraternes julenummer 1911. Året inden havde A. C. Meyer lavet en omdigtning ('Flyv højt, vor sang, på stærke vinger'), som blev sunget på den 8. internationale socialistkongres i København 1910, hvor bl.a. Lenin og Rosa Luxemburg deltog.

Trepile-ring, 20 mm, metal med emalje-belægning, var midt i 1930'erne et tegn på, at man var aktiv (ung) socialdemokrat med stærk antipati for nazister og kommunister. De tre pile symboliserede den demokratiske treklang i arbejderbevægelsen: Partiet, kooperationen og fagbevægelsen, og blev benyttet som logo på bannere, plakater og andet agitationsmateriale som modvægt mod hagekors og hammer-og-segl. Symbolet fik dog aldrig samme gennemslagskraft som de to andre nævnte.

ABA MODTAGER meget gerne lignende kuriosa, meget gerne forsynet med detaljer om effekternes oprindelse og andre oplysninger af almen interesse.

